

ملفوظات

از حضرت بهارالدین نقشبند قدس سرہ الغزی

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

Marfat.com

مَلَكُوكِ طَلَات

اَن

- (۱) حضرت خواجہ بہار الدین نقشبند بخاری قدس سرہ (مسنونہ)
- (۲) خواجہ محمد پارس ارحمة اللہ علیہ (مسنونہ)
- (۳) مولانا نجم الدین رومی رحمۃ اللہ علیہ (صاحب خواجہ محمد پارس ارح)
- (۴) مولانا عبدالرحمن جامی رحمۃ اللہ علیہ (مسنونہ)
- (۵) مولانا سعد الدین کاشغری رحمۃ اللہ علیہ (مسنونہ)
- (۶) مولانا علاء الدین خلیفہ مولانا سعد الدین کاشغری رحمۃ اللہ علیہ
- (۷) مولانا عبد اللہ رحم (غالباً خلیفہ مولانا علاء الدین رحمۃ اللہ علیہ)

— (مع) —

- (۱) رسالہ مراتب سمعتہ از مولانا جامی رحمۃ اللہ علیہ۔
- (۲) رسالہ تحقیر مرسلہ از شیخ ابوسعید منزدمی رحمۃ اللہ علیہ
- (۳) توپیع مصطفیٰ احمد سو فیہ از خواجہ محمد پارسا (رحمۃ اللہ تعالیٰ اجمعین)

هر چند
چکر و فیسر دا کرڈ غلام مصطفیٰ خان
سندھ دوستی داری - سندھ دیوبنی دوستی - سیدر آباد وہ مکان

39324

نذرِ عقیدت پہ شکر و نذرِ حقیقت

عَمَدةُ السَّالكِينَ وَقِدْوَةُ الْعَارِفِينَ شَيْخَنَا وَسَنَدَنَا مَوْلَانَا الْحَاجُ
الْحَافِظُ شَاهُ زَوَّارُ حَسَنٍ دَامَتْ بَرَكَاتُهُمْ

ع۔ اگرچہ نیک یہ خاک پاسے نیکا نم
احقر۔ عندم مصطفیٰ خاں
چہار شنبہ اربعاء آخر شوالیہ

(ابوکیشن پریس کراچی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

در دلشیوه ترند، حیدر آباد دلشنخه ہے خاطی محفوظ است که مشتمل بر طفوفات
و خواجہ نواب گان بھار الدین نقشبند قدس سرہ و اصحاب الشال. یکی از آنها که
دوم پر رسالہ قدسیہ است، قریب پنجاہ سال است کہ از دہلی اشاعت یافتہ بود. ولی
بندہ آن رامع رسائل اکابر نقشبندیہ در شمساً ه شایع نموده هستم و اکنون این معاد
لی تمام کر نسخہ دیگرے را ہم پیش غریزان می کنم۔

این نسخہ دیگر کے نحیلے نادر و بلے بھا باشد و ہموز صورت انتشار نہ یافته است
دنده طفوفات حضرت بھار الدین نقشبند بخاری قدس سرہ است و نیز مشتمل بر طفوفات
اکابر نقشبندیہ ہے:-

- (۱) خواجہ محمد پارسائیلہ الرحمہ کہ جامع نسخہ اول الذکر بودند (صفحہ ۱۰ - ۱۱)
- (۲) مولانا شمس الدین رومی علیہ الرحمہ کہ صاحب نوحابن محمد پارسائی بودند (صفحہ ۲۱)
- (۳) مولانا عبد الرحمن جامی علیہ الرحمہ (صفحہ ۵۵)
- (۴) مولانا مسعود الدین کاشغی علیہ الرحمہ (صفحہ ۷۱)
- (۵) مولانا علاء الدین علیہ الرحمہ علیہ زبان احمد الدین کاشغی (صفحہ ۴۳)
- (۶) مولانا عبد اللہ علیہ الرحمہ (صفحہ ۲۲)

بر پر آغاز این نسخہ **خطی** نام جامع مولانا علار الدین^ر (خلیفہ مولانا اسماعیل الدین) نوشته
است و لے از عبارت ذیل (صفحہ ۴۷) مفہوم و معلوم می شود کہ بعد از وفات الشان مرتب شد
”خدمت مولانا علار الدین علیہ الرحمہ کہ از جملہ صحاب حضرت مولانا اسماعیل الدین قدس سر
بودند۔“ دلے این ہم ممکن باشد کہ جامع اول مولانا علار الدین بودند و بعد از وفات الشان
اضافہ اے از صحاب اخلاق الشان کردہ شدہ ہے۔ زیرا کہ مصنف اب مولانا جامی^ر (

تحفۃ الاحرار در صفحہ ۴۷۔ و **اشعر المعنات** در صفحہ ۴۷) را مذکور آمدہ ہے۔

احوال این ہمہ کا بر قبیلہ یہ رحمہم اللہ تعالیٰ در تھات الانس جامی سند درج ہے
ذکر شمس الدین (محمد) فنا ری رومنی علیہ الرحمہ در ذیل احوال محمد پارسا علیہ الرحمہ آمدہ ہے
کہ اد در تھیز تکفین موخر الذکر حافظ بودند و در آن سال (۱۲۴۵ھ) ہنوز عمر مولانا جامی
پنج سال تمام نہ شدہ بود۔ ولے احوال مولانا عبد اللہ^ر و مولانا علار الدین^ر تحقیق نویسیم کی
رسالہ مراثیت برداشتہ و رسالہ تحفہ مرسلہ را ہم مسلک این مجموعہ کردہ آمد و آئندہ
نیز خیلے نادرست۔ آقا مفتی محمود الحسن مذکولہ (ابن مولانا رکن الدین کے صاحب رکن دلی
بودند) را ممنون ہمیں کہ این ہر دو رسالہ ہا مرمت کر دند۔ در آخر کتاب رسالہ و
توضیح مصطلیات صوفیہ (از خواجہ محمد پارسا) ہم شامل کردہ شدہ ہے۔

فقط۔ وسلام!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

روزے حضرت الشیان سیکے را مخاطب مداخلہ فرمودند کہ اگر در صحبت
داجہ بہار الدین ترا نسبتے حاصل شدہ ہامشہ بعد ازاں صحبت پر زرگ بیگ
فتنی دا زو سے نیز ہماں نسبت را باز یابی چھے میکنی۔ خواجہ بہار الدین را
لگزاری یا کنی گزاری۔ پس فرمودند کہ ہر جملے دیگر کہ آن نسبت را باز
یابی باید کہ آن را ہم از حضرت خواجہ بہار الدین دالی۔ فرمودند کہ
یکمہ از مریدان قطب الدین حیدر بخاری شیخ شہاب الدین مہروردی قدس
سرہ افتاد بعامت کر سنہ بود روے بجا نہ پیر خود کر دا گفت "شیخ" چون
کہ قطب الدین حیدر" شیخ شہاب الدین از حال ادا کو داشتند۔ ہمام
افرمودند تا میاه پیش وے برد۔ پھول در ولیش از طعام فارغ شد باز
لہاں کے لئے کپڑ دیجئے قطب الدین حیدر۔

روزے بچا تب پیر خود کرد و گفت "شیعہ قطب الدین حیدر کہ مارا پڑے
فرمودنگذاشتی۔ پون خادم نزد شیخ رفت از دے پرسیدند چون یافتی آن در
را گفت سهل کسے ہست کہ طعام شمارا می خورد و شکر قطب اللہ میں حیدرمی گو
شیخ فرمودنگ کہ مریدی از دے باید آموخت کہ مہرجا فائدہ می یابد از بر کرد
پیر خود می داند چہ بظاہر دیکھ بے باطن۔

روزے حضرت الشیان بائیعہ اصحاب نشر مندہ فرمودنگ کہ شما بارہ
ظریقہ نبی تو انہ کشید۔ این طریقہ بعایت دیقیق ہست از مراد خود گذشت
دیگرے الیستادن کار بس بزرگ ہست۔ از شما این طریقہ کار نبی آید۔ اگر سن کو
کہ حال روید و خوکپانی کلیند فی الحال رفم کفر بر من می کشید این کار نہ کر
شما ہست۔ شما کجا دا ہین طریقہ کجنا۔ لپس فرمودنگ کہ درہمان خانہ حضرت خوا
بھارالدین قدس سرہ دوکس از موائی کہ در خدمت الشیان می بودنگ کے
ایکان می کر دند۔ قیل و قال الشیان دُر د دیاز کشید حضرت خواجہ این گنڈ
گوئے راشنی دند آخر پیش آں دو غریب آمدند و فرمودنگ کہ اگر صحبت مرائی
شمارا از ایکان می باید گذشت۔ الشیان بعایت مصطفیٰ کشید و مدتے در
در اضطراب می بودن تا آخر معنی آن سخن بر الشیان ظاہر شد۔

می فرمودنگ کہ حضرت مسید قاسم قدس سرہ می فرمودنگ
روزے در مجلس مولانا نور الدین ابو یکرتاب بیادے لشستہ بوم دم

که مرید یکی از مشائخ وقت بود در ان مجلس حاضر بود خدمت مولانا سخن ازوی پرسیدند که شیخ خود را ببیشتر دوست می‌داری یا امام عظیم ابوحنیفه کو فی را. آن مرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا اذان سخن در غصہ شدند بگیر تبریه که آن مرد را سرگ گفتند و بخواستند و بخانه در آمدند من همان جانشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا پدر آمدند و مرد گفتند به آن مرد غضب کردیم و در روز امداد درشت گفتیم بیا تار و کم و عند خواهی کنیم. به همراهی خدمت مولانا روان نشدیم و آن مرد در راه پیش آمد و گفت من بعد از آدمم می‌خواستم که به خدمت شما عرض کنم. چندین سال بود که به زیارت امام عظیم بودم و هیچ یک از صفات ناخوش من کم نه شد و به چندین روز که در ملازمت این غزی بودم از همه ناخوشیها بر گوش شدم. اگر این چنین اس را از امام عظیم دوست تر دارم چه مانع بود. اگر در کتابهای نوشته که این دوستی نه دارد و نهی کرد اند اذان برگردام. خدمت مولانا و راعذرخواهی بیار کردند و احسان فرمودند.

هی فرمودند چون طالب به امیر شده مدد او خود را حناز نی کند از هر مانع که از محبت مرشد در دل طالب تکن یافته ای پس ازان قابل نیف این اگر در در محل ورود احوال نامتناهی شود. و به حقیقت در فیض این قصور نیست. قصور از جهت طالب بفتح موافق مانع کرد هر آئینه حال

طلوع کندبر و بواسطہ روحا نیت مرشد کہ آن حال محل حیرت باشد وہ پیغام
و جهہ ادراک آن وجود و آن حقیقت نتواند کرد "رَبِّ زِدْنِيْ تَحْمِيرًا فِيْكَ"
حکم بختیار در آدمیان بیشتر است۔ چون موانع طبیعت حصل شده به قوت
اختیار و جهد بسیار دفع از موانع می باید کرد۔ فرشتگان اگرچہ محبوں بر طاعت
اند و عصوم از مخالفت قصد او فعل اما در خشیت و خوف اند۔ اعتبار تمام
اختیارات در سعادت و شقاوت از ترقی و تسلی۔

می فرمودند که طالب عجز دیے چار گی خود را پیش مرشد
باید که دانمطا لعه کند و لقین داند که وصول مقصود حقیقی میسر نہ شود الا از
جهت مرشد و بواسطہ دریافت رضایت اد و هم طرق وابواب دیگر به خود
مسدود بیند و مکنی ظاهر و باطن خود را فداء دے کند۔ و علامات مرشد
کامل آن بود که طالب هر چند عالم و عارف بود با نچه داند و تو اندر مسلوک
سنبی نماید و بعد ذلک در حضور یا در غیبت توجہ به روحا نیت مرشد نماید آن
سیه ماے وے بگی محسوس شود و بے حاصلی و فرو بستگی خود را پیش از توجه یه مرشد
مطالعه کند و دریابد و علی التحقیق به بیند و هر چند منازل و مراحل قطع کند این
تمہہ در جنوب مطالعه کمال مرشد و قوت پر در روحا نیت اد که به طریق مبدل
شده است به مدد جذبات الئی بغایت انگ ک نماید که سیر او سالما به یک

لاد اے پروردگار زیادہ کجھے میری حیرانی آپ میں۔

ساعت مرشد برسد۔

می فرمودند باید که طالب در طلب رضا مرشد ظاہراً و باطنًا در غمیت و حضور علی الدوام سعی نماید و بمحض عنایت الہی محل رضاے لنظر
وے را دریابد و دریافت و شناخت آن محل نظر رضا یا بدستیک دشوار است
اما آسان است چون توفیق حق سجانہ رفیق شود اَللَّهُ لَيَسِيرُ عَلَى مَنْ
لَيَسَرَ لَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ۔

می فرمودند بر طالب آن است که بے اختیار باشد لنبیت مرشد
در سمه امور دینی دلگی و جزئی و بر مرشد آن که شخص احوال او کند و به نسبت
صلاح وقت و زمان او بہر کارے که فرماید و امور اور ابر واقعین کند تا پاختیا
مرشد در ان شروع نماید۔

می فرمودند من متضمن می شوم که هر که درین طریقہ به تقلید بیا بد
هر آئینہ به تحقیق رسد۔ فرمودند که حضرت خواجہ قدس اللہ سرہ مراد به تقلید خود
امر کردند در هر صفة تقلید الشیان کردم و اکنون می کنم اثر ذیتیہ آن را به تحقیق
مشاهده می کنم۔

می فرمودند که این طائفہ راجز در مقام تلوین نہ توان شناخت
اکنون معلم می کنم که الشیان را در مقام تمکین شناخته نہ شده است۔ هر کرد در
له البته یہ آسان ہے اُس پر جس پر آسان فرمائیں اللہ عزوجل

حالت تکمین الشیان را در یافت و به تقلید عمل کرد بے بره ماند بلکه در خطر غلطیم
زندگی شد مگر آنکه عنایت فرمایند و خود را بوسے نمایند انتی کلام قدس سرہ.
پوشیده نماند که تلوین نزد مشائخ طریقت قدس اللہ تعالیٰ ارداحم عبارت است
از گرددیل دل سالک در احوال که بر دست می گذرد و بعض گفته اند گردید
دل هست میان کشف و احتجاب به سبب غیرت صفات نفس و ظهور آن هر آئینه
سالک را درین مقام توان شناخت از جهت تلوین احوال دست میان صفات
متقابلہ مثل قیض و بسط و سکر و صحوا و امثال آن. و تکمین به اصطلاح الشیان
عبارت هست از دوام کشف حقیقت به واسطه اطمینان دل در موطن قرب.
و هر آئینه سالک را درین مقام نه توان شناخت زیرا که صاحب تکمین به مرتبه
علم بنوت رسیده و در اكل و شرب و بیع و شری و لزوم و لقیظه و سائر صفات
بشری مشابه و مثال اهل ظاهر شده تقلید اهل تکمین در امور طبعی و ترک ریاضی
و مجاہدات موجب خطر زندگی. چنانچه حضرت علاء الدین قدس اللہ سرہ
فرموده اند. اما هرگاه که تلوین را بران جمل کنیم که مصطلح تطب الموحدین غوث
لمحیقین شیخ مجی الدین ابن العربي و امیاء الشیان است قدس اللہ اراد واجهم شناخت
صاحب تلوین مشکل تر و دغیت تر است از شناختن صاحب تکمین. زیرا که حضرت
قدس اللہ سرہ در اصطلاحات خود آورده اند که نزد اکثر مشائخ تلوین مقام
ناقص است لیکن نزد ما فضل و اکمل همه مقام است و حال بندہ در دست همان

حال ہست کہ حق بسحانہ درشان خود فرمود۔ مکیں یوں ہوئے شان نزد
ماں مکین در تلوین ہست۔ خدمتِ مخدومی استادی مولانا عبد الغفور علیہ الرحمۃ
می فرمودند کہ معنی کلا شیخ قدس سرہ کہ می فرمودند تلوین نزدِ ماں اکمل مقامات
ہست نہ آن ہست کہ ہر زمان سالک بہ تحلی از تجلیات بے نہایت مشرفت ہے۔
یا ہر زمان مدرکے از مدرکات بے حد و نہایت معلوم گرد د بلکہ مراد آن ہست
کہ حقیقت بے رنگ شود و مطابقِ حصل گرد د کہ عبارت از ذات بحث بے کیف
و کم ہست چنانچہ اینجا کل یوں ہوئی شان واقع ہست۔ اینجا نیز ہر زمان از حقیقت
دے رنگے برآید و اور ای ایج خود گرداند۔ و نسبت حقیقت او بہ رنگها برابر
شود۔ بلکہ ہر لحظہ مبتعصناے رنگے از شوقاتِ الہی عمل کند و در حقیقت خود
بے رنگ باشد چنانچہ گفتہ اندر منہم کہ رنگ من بیک من معین نیست نہ قبیل
ذریم نے قبیل قزل نے شب سارق۔ و شک نیست کہ ثنا ختن ہمچین شخص بہمہ
رنگها برآید و نسبت او بہ رنگها برابر بود و در حقیقت خود بے رنگ باشد
مشکل تر و دشوار خواهد بود اذ شناختن صاحب تکمین کہ ہمیشہ دریک مرتبہ مقسم
ہست و بر رنگ ثابت و مستقیم۔ واللہ عالم۔

ہی فرمودند کہ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ نی فرمودند کہ جی۔
میاں بندہ و حق بسحانہ ہمیں انتقال صورِ کونیہ ہست بہ بدریت جیتاے پر اگرندہ
لے ہر دن دہ ایک شان میں ہے۔

و سیر یاد دید این الوان و اشکال گوناگون زیادتی می شود و در دل خزانه می کند و به محنت و مشقت تمام نفی باید کرد و دیگر از مرطاعه کتب و گفت و شنیدن سخنان و کلمات شی آن نقاشی افزایید و از مشاهده صور جمیلہ و استماع نغات و سازهای طرب انگلیز آن نقاش در حرکت و توجه می آید. و این حملہ موجبات بُعد و غفلت هست از حق سبحانة. طالب رانفی کردن و اجنب هست. پس باید که از هرچهار خیال را می افزایید بو اجنبی اجتناب نماید با دل صادق توجه بجناب حق سبحانة کند سنت الی برین جاری شده که بے محنت و مشقت و ترک لذات و شهوات حقی این معنی دست نمی دهد هر را حست که می چویند در آخرت هست و مسخر دزے درین سراسر اے فانی رنج کشید دیگر ابد الابدین آسودی. این عالم را پیغام نسبت نیست به آن عالم. گویا در میان بیان بیان بے هنایت خشناش دانه افتاده هست. می فرمودند که حق سبحانة و تعالیٰ پیغمبر خود را صلی اللہ علیہ وسلم طریق مراقبه تعلیم کرده هست آنچا که فرمود. وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَشْلُوْ أَهْنَهُ
مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ لَفِي ضُوْنَ
فیہ مصلحت مسئلہ آن هست که حق سبحانة فرموده هست و حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم تعلیم کرده خلاصی کار این هست که بجناب حق سبحانة مشغول باشد حق سبحانة لہ اور آپ کسی حال میں ہوں اور نجبلہ ان احوال کے آپ کیسے قرآن پڑھتے ہو اور آپ جو کام بھی کرنے ہیں ہم کو سب کی خبر رہتی ہے جب آپ اس کام کو کرنا شروع کرتے ہیں۔

بے بندہ از ہمہ چیز مانزد یک تر گفتہن ہم نزد یک تر ہت پر اک
در حال قرب عبارت بھنی گنجید و قیسے کہ قرب را عبارت در آور نہ بُعدی شود.
و قرب نہ آئست کہ گوئیم با دن تر یک شوم۔ یا ازو عبارت توائی کرد قرب آئست
کہ تو در دی گم شوی خود را دغیر خود را گم گئی دلپیع نہ دانی کہ کجا بودی وا ز کجا آمدی
و مطلقاً ازو عبارت نہ توائی کرد۔ یکے پیش بزرگے خبر آوردہ کہ فلاں شیخ
از قرب سجن می گوید آن بزرگ مے را گفت چون بہمان شیخ رسی اینجا مایم قرب
بعد ہت۔ قرب عبارت آن بودن ہست۔ بہت :

قرب نے پایا اس تی فتن ہست قرب حق از قید مسیتی رہت نہ ہست
شا خرمود دنل کہ در ہر نفس گنجے می گز رد واقف می باید جو ہبہ آ
حاضر و ناظر ہست باید کہ از حق سبحانہ شرم دارد و ازو غفلت نوزد و حق سبحانہ
تشیع و سرزنش کر دہ ہست کہ ما جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبِيْنِ فِي جَهَنَّمِ
در در دل یک آدمی دو دل نہیت کہ یکے بہ دنیا مشغول دارد و یکے را بہ حق
سبحانہ۔ در در دل یک دل ہست اگر بہ دنیا مشغول سازد ازو حق سبحانہ پیڑہ
ماند و اگر متوجه حق سبحانہ گردد ازاد دل اور روزنہ سوے سے حق سبحانہ کشادہ گرد
دازان روزنہ آفتاب پ فیضِ الہی تانش و طلوع کر دل) آئید کہ از منشی تامنی
ہر ذرہ کہ ہست ازو اوارا دبیرہ می یا بد۔ ولوز او بر تہہ می تا بد۔ اگر خانہ بود
سلہ اللہ تعالیٰ سے کسی شخص کے سینے سی دو دل نہیں بنائے۔

که آن را رد نه نباشد هر آئینه از آمدن نور بے سرہ ماند - پس اگر دل
حاضر است حضور او کمیشایه آن روز نه بست اذان رکنده نور فیض بوسے
خواهد رسید - و اگر غافل است آن نور از می در خواهد گذشت بست:
دست بیرخطه در تو نظر می کند . چون تو از دغافلی از تو گذر می کند
می فرمودند که طاعت موجب وصول به جنت است و ادب
در طاعت سبب قرب حق بسیار است . کاملاً مشائخ گفتند که در ابتدا باید که
پا این خود را صاف گرداند به تصریح و تزکیه مشغول گردد تا مدام مرافقه دست
دید الامرچه از اعمال صالحه بجا آرد ادب در جا بگیر . مensus

هر چه گیر د علمتی علت شود

کم از شاگرد جو لاهمه نباید بود - دست باید که تارشته پویند کردن بیاموزد
و کاملاً هادیگر خود هنوز کجا است طالب می باید که بجد و بجهد تمام سعی کند تادر
لنقی خواطر ایستاده شود داند که چگونه لنقی خواطر می باید کردن . و در ابتدار
باید که بسیع پیز مشغول نه گردد مگر به لنقی خواطر . می فرمودند که هر که یکجا
همه بجا داشته باشد بسیع جا .

می فرمودند (که عجیب) قدس سرہ می فرمودند که استاد من در مرافقه
گر به بود و قیمت که گر به دیدم بر سر مسوار خوش انشسته چنان متوجه ادگشت
که بوسے براعضا می دیم و چون حکمت نباید به تعجب در دیگر سیم ناگهاد از بر و

ندا کر دند اے دون ہمت من در مقیود تو از هوش کمتر نہیں تم تو در طلب عن
کمتر از گریه می باش ازان روز در مرافقہ افتادم۔ بیت:
دان که مرا یار پچہ گفت همت امر دن جنم اپہ کسے در تنگ دیده بد دن
می فرمود نل دایم بیا در حق سبحانہ پا شید تا غایت که از خود
غایت شوید۔ حق سبحانہ از همه لطیف تر هست هر کہ را الطافت پیغمبر مشغولی
او حق سبحانہ ای پیشتر۔

لطائف چند از الفائز مبہر کہ حضرت مخدوم مولانا جامی قدس سرہ
می فرمود نل مردم بد نفس چون خواہند که عیب کسے بر شمارند
اول بد نیکے کہ در ذات الشیان موجود ہست بر زبان الشیان جاری می شود
پھر آن لفہم الشیان نزدیک تر ہست۔

می فرمودند کہ بہ گدايان و سائلان شفقت و محبت می باید
محدود لفہمہ از بدو نیک در بین نہی باید داشت۔ نظر دان باید کرد کہ موحد
الشیان کیست۔ چنید و شبی ال حاجت نہیست کہ بوسے احسان کنیت کو پیچ عالی
همتی۔ و پیغمبر گاری بگدايی بدرخانہ این کس نخواهد آمد و از کجا ہست
کہ درین جبستہ ولیاں محبول صاحب دوست نہیست واگر چنین واقعہ است
کہ ادا یار حق سبحانہ نیز حال خود بعورت بے اسر و پایاں نی کنند۔ روزے
الشیان از کسے پرسیدند کہ در پچہ کاری گفت چند دری دارم و پاے در

دامن عاقیت پچپیده ام در کنجے بفراغت لشسته. فرمودند حضور عقیب
نه آن هست که پاسے در کر پاسے پیچی در گوشہ نشینی. عاقیت آن هست که
از خود بازرسنہ پاشی. آن زمان خواه در کنجے نشینی و خواه در میان مردم باشی.
می فرمودند که محبت ذاتی آن هست که یکه راد و سرت دارد و آن
را بچیع سبیع و بجهت معلوم نباشد و این در میان مردم بسیار هست که کسکے
و می را بجناب حق سبحانه چنین محبت پیدا شود آن را محبت ذاتی گویند د
این بهترین الزار محبت هست نه آنکه هرگاه لطفی بینید و سرت دارد و هرگاه
عنقی بیه بینید بیه میل شود.

می فرمودند که کلمات قدسیه اولیار قدس اللہ ارادا حشم بس
از مشکوٰۃ حقیقت حضرت رسالت هست صلی اللہ علیہ وسلم ہمچنان که تعظیم
قرآن و حدیث واجب هست تعلیم کلام اولیار نیز لازم هست با مختار ایشان
یہ ادب و حرمت زندگانی باید کرد تا کسے از خود برخورد ای یا بد.

می فرمودند که اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد در نفس
آخر پیچ علیے و می را دستگیری نخواهد کرد و همه معارف اذ لوح مدرکه بخواهند
مگر آنکه حضور و آنکا هی حاصل کرده باشد اپنے در نفس آخر دستگیری می کند
همین هست. جوانی خشمیت هست چند روزے ریاضتے برخود باید گرفت و
کنجکے می باید نشست و ملکه حاصل باید کرد که خاطرا ز فرا گیرت نقی و اثبات

خلاص شود۔ روزے بولفھتوی بار دکہ دم انز ہد دلقوی می ز د مجلسِ شرف
آمدہ بود طعام آور و نہ اتفاقاً نکداں حاضر نہ بود وے خادماں را گفت نہ کداں
بیارید تا ابتداء رجیک بکنیم۔ ایشان برسیل طبیعت فرمودند کہ نان بیک دارد
پس لطعام خوردان مشغول شدند درین اشار کے را دید کہ نان بیک دست
نشکست بوسے تعرض کرد و گفت نان بیک دست نیکستن مکروہ ہست۔ ایشان
فرمودند کہ در وقت طعام خوردان درست ددردہان مردم نگر ایشان ازان کرو
تھست وے ساکن شد۔ بعد ازاں زمانے باز در سخن آمد گفت روز قدر طعام
خوردان سخن گفت سخت ہست۔ ایشان لگنند پر گفت مکروہ ہست۔ دیگر تا آنہمہ
خلص ناموشی بود۔ می فرمودند کہ بخدا حاضر ہست درست نقد ہست و
ہر کہ از خدا غافل ہست در و ذخ نقد ہست۔

چند کلمات قدسیہ حضرت مولانا سعد الدین قدس
سرہ مرقوم گشت بزبان معجز بیان مولانا علاء الدین کہ از اصحاب ایشان
نی بودند۔ می گفتند۔ می فرمودند روزے از گران جانان زیاد بیش تر تر
ولانا در آمد عصایے درست در داشت بر دوش افگندہ و شناہ دان و کہ
تبیع ازان در آمد کیتہ۔ شیخ علاء الدین کہ از اصحاب ایشان می بودند زنند
مرا از دیدن او تقریباً عظیم شد۔ ہر چند خود را ملامت کردم سو و نہ است۔ چون
وے برفت فرمودند اے فلان ہمچنان کہ اہل آنحضرت متفاہدار اہل دنیا ہمچنان

اہل اللہ نیز متفق اند ازاہل آہزت۔ می گفتند روزے حضرت مولانا مسکوت
لبیکار کر دند۔ بعد ازان سر بر آور دند و فرمودند کہ یاران حاضر باشید۔ یار میں
ایسین ہست۔ می گفتند کہ ہم الشیان فرمودند کہ واللہ دوست دست شما گرفته
در طلب خود بر درہا می گرد د۔ پس این دو بیت خواندند۔ دباعی :
آنکہ بے نام بدست ہست مرا زونہ نشا دست بگرفته مرا در عقب خوش کشان
اوست دست من و پانیز بھرجا کہ رود پائے کویان ز پیش می روم و دست فیض
می فرمودند کہ این کار کہ آدمی را افتدہ اپنے موجودے را نیفتادہ
از طاقت رسمی و عبادت عادتی اپنے کار نہ کشاید میان را در بندگی چست می باید
بستن در گفتن و نگریستن و خوردان احتیاط بلیغ باید کر دن۔

می فرمودند کہ درین طریق می باید کہ ہمچ چیز ملحوظ طالب نہ بود۔
نہ دین و نہ در آہزت نہ نفس خود۔ پس اگر چیز پاشد علامت آن ہست کہ اور
برائے شناختن خود آفریدہ اند گرنہ برائے ہبشت آفریدہ اند یا برائے دوزن
می فرمودند کہ ہر کہ درین عالم از خود خلاص نہ شد بعد از خوابی بد
روح اور درجت فلک قمر می ماند۔ مصنوع :

ہر کہ ا درخاک غربت پلے در گل ماند ماند

و این سخن حضرت شیخ محبی الدین ابن الری ہست کہ فرمودہ اند کہ ہر کہ درجت
فلک قمر ماند ماند۔ این سخن را حضرت مولانا عبد الرحمن جامی گفتہ و انہمار ملال

دم کہ این قصہ میشِ من بغاوت مشکل ہست کہ شیخ فرمودند حال آنکہ اکثر مومن
نحو خلاص نا شدہ می میرند حضرت مولانا قدس سرہ فرمودند ہر کہ سبند اے
یا ان آور دا اور ختنہ در فلک انداختہ کہ عاقبت آن رختنہ خواہ جسیت۔

می فرمودند کہ درین طریقہ خواجگان قدس اللہ تعالیٰ اور واحسُم
و شد دم صل عظم ہست۔ اگر دے بے غفلت گزرد آں را گناہ بزرگ دانند
احدیت کے بعضی کفر شمرند و شعر شیع عطاء قدس سرہ تائید این قول می کند آنجیا
ن فرمائند۔ مثنوی :

آن کو غافل از حق یک زمان ہست دران دم کا فہرست اما نہان ہست
لر آن غلطے پیوستہ بودے در اسلام بر دے بستہ بودے
می فرمودند کہ خواجہ بزرگ قدس سرہ در معنی الْكَامِسُ بِحَدِيْثِ اللَّهِ
غناہ اند مراد از کسب رضا ہست معنی این سخن آن ہست کہ بندہ باید کہ کسب کند
میں معنی را کہ راضی باشد بہرچہ حق سمجھانے کند۔ و حصول این معنی حقيقة دستی
پرسش و کہ بندہ محقق گردد بفنا حقيقة۔

می فرمودند کہ عوام ندارا بہ خلق شناسند و خواص خلق را بخدا اثرا من
آن ازان طرف درے بر دے خواص کشادہ شود الشیان را چینہ معلوم
تزویں دانند کہ ہمہ خلق رو دران دارند — روزستہ این حیث خواندند
الله کما نے والا اللہ کا دوست ہے۔

کَ أَفْضَلُ وَإِيمَانُ الْمُرْءَ أَنْ يَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ مَعَهُ حَيْثُ كَانَ۔ وَ
گفتند ہمیں کا فی ہست اگر کسی ادراک دارد۔ قطعہ :

یار بالشیخ ہر کجا ہستی جلے دیکھ پڑھ خواہی لے ادبائش
باتو درز پر لیک گلیم ہست اد پس بروائے حریف خود را باش
می فرمودند کہ روزے درین فکراتا ہم کہ ایمان شہودی آیا ازا
ظاہر ہست یا ازا توال باطن شنیدم از بندہ کہ گفت لشیت بہ بندہ ازا احوال امور
ہست ولشیت بہ حق از امور ظاہر نہیں کہ درین حال بحقیقت باطن خود می رہ
و حق سبحانہ بہ اکم و صرف ظاہر بر و تجلی می کند۔ بعدہ روزے این رباعی خوا
ابوالوفا خوارزمی خواندند۔ رباعی :

چون بعض ظہورات حق آمد باطل پس منکر باطل نہ شود جز حبہ
در کل وجود ہر کہ جز حق بیشد باشد ز حقیقت الحقائق عن
..... فرمودند کہ چهل سال ہست کہ بعضوں این رباعی ایمان آ دردہ ام
می فرمودند کہ روزے از حضرت لورالدین مولانا عبدالعزیز
جامی قدس سرہ پر سیدم کہ در دعواۃ ما ثورہ آمد ہست۔ اللہم اشغلنَا
عَمَّا نُسْوَى إِنَّهُ - چون غیر و سومی نیست این دعا چہ معنی دارد۔ فرمودند
ایہ آدمی کا بہترین ایمان یہ ہے کہ وہ یہ جانے کہ وہ جہاں کیسی بھی ہو اللہ ہے کہ سام
ٹد۔ اے اللہ ہم کو ہر چیز سے ہٹا کر صرف اپنے ساتھ مشغول رکھئے۔

کاف اشارت به نفس ذات هست یعنی مشغول مساز بذات از غیر ذات که صفات
و افعال هست یعنی مارالبشهودِ ذاتی از تجلیاً و صفاتی و افعالی خلاص
کرداں۔

ہی فرمودند کہ حسین منصور کے آنالحق گفت تحقیقتِ خود رامی گفت
و فرعون "آنار یکم" گفت صورتِ خود رامی گفت۔ اگر او تحقیقتِ خود را بشناخته
این آن گفتن از مرے مقبول بودے۔

جنداں الفاس میسر کہ حضرت مولانا سمس الدین محمد رومی قدس سرہ
ہی شرمند دند کہ حافظ کاشغی رحمۃ اللہ علیہ ملازمت مجاہد حضرت نواجہ
محمد پارسا قدس سرہ بسیار کرده بود۔ شنیدم کہ لفظ ردنے در مبادی احوال
پیش حضرت خواجہ شمس تہ بودم والیان سکوت کرده بودند؛ آن سکون امتداد
نام یافت۔ آنگفتم اے نواجہ سخنے فرمائند کہ ازان فائدہ گیرم دبرہ برم ذمودند
الہ کہ از خاموشی مایہ رہ نئی یا بد از سخن مایز بہرہ تحویل دید یافت۔

ہی فرمودند کہ مردم از غایت کے بالت فی گوئید فرد اکارے کنیم۔ اپنچ
ی اندیشند کہ امر و ز فرد اے دیر و ز هست۔ درین رو تجھے کارمی سازند کہ تردد
و امتد ساخت۔ مضمون این سخن که فرمودند درین قطعہ نشان کرده شدہ قدیمه:
لکن در کارہا زنمار تا خیر .. که در تائیہ آفتهایت جا تسویز
ز گند ہیاے طبع حیلہ ام تو .. قتیار امر و ز گیر ارجحان دیر و ز

روزے ہی فرمودند کہ حضرت شیخ محبی الدین ابن العربي قدس سر
 گفتہ اند کہ بعض ادیوار بعد از ریاضت بسیار سرخور عالم کشف می شود۔ و من رده
 این معنی را از حضرت حق بیحانہ درخواستم که امرے ظاہر شد کہ قوتِ لبتریہ من طاقت
 احوال آن نداشت۔ نزدیک به آن سید کہ وجود غنیری از ہم فردیز دستلای
 گرد و در روح از بدن مفارقت کند باز مناجات وزاری کردم تا آن معنی
 پوچشید و ہنوز اثر آن باقی ہست و این گفت گوئے امر روز من کلمتی یا حجہ
 ہست۔ و بخلافِ معمود آن روز بیشتر سخن می گفتند۔

از انفاس مبارکہ حضرت الشیان لعلی خواجہ عبداللہ رحمۃ اللہ علیہ

در معنی آیۃ فَأَعْرَضْ عَمَّنْ تَوَلَّ عَنْ ذِكْرِ قَا می فرمودند کہ این آیۃ
 تناول و معنی ہست یکے آنکہ از ظاہر آیۃ مفہوم می شود کہ اعراض کنی از طائفہ کی
 ذکر کے ما اعراض کرده اند کہ اہل جمود و غفلت اند۔ و دیگر یہ آنکہ طائفہ مہمند کے
 استغراق و استهلاک در شہود مذکور و صفت از الشیان مرتفع شده ہست۔ لگز
 الشیان را بذکر تخلیف کنند ذکر الشیان را مانع از شہود مذکور خواهد شد۔ پس تنہ
 رسول صلی اللہ علیہ وسلم مامور شد یہ آنکہ اعراض کنداز چینیں طائفہ کہ اعراض کر
 اند از ذکر و در شہود مذکور مستغرق اند۔ یہ این معنی کہ الشیان را بذکر گفتہ تخلیف

لہ پس منہ کھیر لیجئے اُس شخص سے کہ پھر گیا وہ ہماری یاد سے

بہ فرمائیں۔

می فرمودن کے معنی "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" پیش بعض کے اللہ اسم ذات سے
من مکیث ہی آن تو انہ بود کہ "لَا إِلَهٰ" نیست کہ عبارت از مرتبہ الوہیت
یعنی ذات مع الصفات "الا اللہ" مگر ذات بحث معرفی عن الکل این معنی را انقدر
دُور نہی باید داشت۔ زیرا کہ در زمان خلوت دل مشہود اپنیار سیر جزو ذات مقد
سیخ نیست و این نسبت مبتدیاں خواجہ عبدالخان را قدس سرہ میرسرت "فَهُمْ
مَنْ فَهِمَ" لیں کہم خود رنگان را این لیں ہت۔

در معنی آیتہ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمُ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ می فرمودند شا
از ملک دل ساک خواہند۔ یعنی چون حق سبحانہ بر دلے بہ قبر احادیث تخلی کند
در ان دل از غیر خود نشان نہ گزارد۔ پس در ان دل ساکے لمن الملک الیوم
در اندازد۔ و چون در ان ملک غیر خود نہ بنند ہم خود جواب دید لیلہ الواحد القهار
سند سے سبحانی ما اعظم شانی دانا الحق دہنْ فی الدارِینِ غیری "دامثال این ازین
مقام ہست۔ در معنی آیتہ يَا أَيُّهُمَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ می فرمودند
کہ آدمیان محتاج حق اند سبحانہ۔ چون حق سبحانہ اعلم قدیم خود می دانست کہ آدمی
لئے جس نے تمہا سمجھا۔ ۲۰ کس کی ہے بادشاہی آج اللہ کیلی ہر جو اکیلانہ ارتبا۔
۲۱ پاک ہوں میں کس قدر بڑی ہے تیری شان۔ میں ہی حق ہوں۔ اور کیا کوئی ہی دلوں عالمیوں
میں میرے سوا؟ لئے لوگوں تم اللہ کے محتاج ہو!

بجیب مقتصداً بشریت بنان و آب و اسباب ذیوی محتاج خواهد بود لاجرم
تامی قیومیت خود را از مظاہر اشیاء زنگنه کرد. تا آدمی به رچه محتاج شود فی
الحقیقت محتاج بحق باشد سجانه، به رچه قیومیت دے تعالیٰ شانه.

می فرمودند چون شبی را اراده این طریقہ پیدا شد و پیر وے
دران وقت حاکم واسط بود بر دست محمد خیر که از مشائخ وقت بود انبات کرد
و توبه نمود. محمد خیر وے را پیش جنید فرستاد. و صاحب کشف المحوب گفت
این فرستادن ازان جمیع بود که وے از تربیت شبی غایب بود لیکن ادب جنید
نگاهداشت و شبی از پسروی شان جنید بود هفت سال دے را کسب فرمود
گفت وجہ آن را بر دجه مظالم که در ایام حکومت از تو صادر شده است بازمی ده
ولینما ازان هفت سال دیگر ویرا بخدمت خلاجات همارت خانه بازداشت تا
کلور استخراج آپ همارت اصحاب مهیا ساخت بعد از چهارده سال دے را
طریق گفت و ریاضت امر فرمود. درین معنی که صحبت اجنبی موجب فتوں شبیت می شود.
می فرمودند که روزے فتو روقت شیخ ابویزید قدس سرہ راه یافت
فرمودند بحیثی که در محلس بیگانه بند شده است که این فتو رسید اوست. بعد
از جسم خود بیفع گفت که بیگانه غیرت. فرمودند که در عصاخانه طلبیدند. عصاخ
بیگانه دورانداختند قی الحال و اجد وقت خود شدند و آن لفقة جمعیت مبدل
گشت و فرمودند که خواجه احمد لیسوی را نیز قدس سرہ روزے در نیت فتو رے

شد و هست فرمودند که بیگانه درین صحبت هست که بواسطه وے ہر رشته نسبت
کم شده است. بعد از تفحیص لبیار در صفت نعال کفش بیگانه پا فتد بیرون انگشت
نی امال جمیعت و صفائے وقت روئے نمود و آن تفرقہ دکدرت مرتقع گشت
بعضی منادیم فرموده اند که یکی از اصحاب جامہ بیگانه پوشیده بود و در وقت
سحر که وقت الفتنی بست بود مجلسیں حضرت الشیان درآمدہ بود. و بعد از لحظه
آن حضرت فرمودند که درین مجلس بوسے بیگانه می یا کم اس آن غزیر الگفتند که
این بوسے از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده. آن غزیر برخاست داز مجلس
بیرون رفت و آن جامہ را از پوشید و دُور انداخت و باز آمد.

می فرمودند که اکا بر طلاقیت قدس اللہ اسرار ہم گفته اند کہ ہر مدحت
و دشنام که از کسے نسبت به تو واقع شود باید که بحقیقت دانی کہ تو ای اگر ترا خوا
و سگ و اشیاء آن خوانند یقین کنی کہ در تو ازان صفات حصہ است چرا کہ آدمی
لسته جامعہ است - و ہمچنانکہ صفات ملکی دارد از صفات ہمی و مدعی خالی نسبت.
یکی از اکابر میش سید الطالقہ جنید شستہ بود - بنی درآمد - آن بزرگ ویرا
میش جنید سراسر میش لبیار کرد - بعد ازان کہ سحن وے تمام شد جنید فرمود کل این
ہمہ تعریف این خوک را کردی - آن بزرگ بغاہت متفعل شد که بواسطہ تعریف و
شیخ شیلی را خوک خواند - اما در ظاهر و باطن شیلی ازان سحن پیچ گونه اثر کراہیت
پیدا نہ شد و پیچ تغیرے بوسے راه نیافت -

ہی فرمودند کہ مہر طالبے بیتھی کہ کارِ نیکومی کا نہ دکسے اور احسان نماید و آن احسان لفنس اور انوش آید ظلمت این خوش آمن مر لفنس طالب را کم ازان نیست کہ بازنے رحم محرم زنا کند۔

ہی فرمودند کہ طالب را این نسبت عمل کر دن بہ این رباعی کہ بھرت غزیان منسوب سنت از لوازم ہست۔ رباعی :

باہر کہ لشستی دلنشد جمع دلت از تو نہ رمید ز تہت آب گلت
از صحبت و سے اگر ہبڑا نہ کنی ہر گز نہ کند فوج غزیان بخت

ہی فرمودند کہ بر بلا ہے خدا سے تعالیٰ صابر بلکہ شاکر می ہاید بود۔
زیرا کہ حق بسحانہ و تعالیٰ را بلا ہا صعب تراز یکدیگر تربیا رہت۔ پس فرمودند کہ خدمت مولانا نظام الدین علیہ الرحمۃ گفتند کہ دوبارہ تو امان بودند کہ بیک شکم آمدہ بودند ولپشت الشیان بر یکدیگر چسپیدہ۔ چون بزرگ شدند دائم زبان بر شکر الہی جاری داشتند۔ کسے از الشیان پرسید کہ با وجود چین بلاء کہ شمارہ واقع ہست پچہ جا سے شکر گزار دن ہست۔ الشیان گفتند کہ ما می دایم کہ حق بسحانہ را بلا ہا ازین صعب تربیا رہت بر این بلا شکر می گوئیم۔ مبادا بہ بلاء ازین عظیم تر مبتلا شوئیم۔ ناگاہ یک از الشیان بھرد۔ آن دیگرے گفت اینیک بلاء صعب تر پیدا شد۔ اکنون این مردہ را از من قطع کنند من نیز بی لمیم دا گر قطع نہ کعنند مر امر دہ کشی می باید کر دتا وقتے کہ ہدن دے فرسودہ شود دریزد۔

می فرمودند که شیخ ابو یزید قدس سرہ گفته بہت کہ سی ممالیت کے
با حق بسیانہ تھن دا ز حق سچانہ سخن مشیدم خلقت پنداشتند کہ پہ الشیان می گویم
دا ز الشیان می شنوم معنی این سخن این ہست کہ اپنے از منظر ظاہر ہست ہمہ از مرئیت
می فرمودند کہ خواجہ بہار الدین قدس سرہ فرمودنکہ من دوں دیدم
در کلمہ مبارک زادہ اللہ تشریفائیے بنا یت بلند ہست دیدم سے بغا یت لپیت ہست
لپیت ہست آن بود کہ در طوافت دیدم شخسم را کہ در صحت در حلقہ در خانہ زادہ
بود در پیشان جا سے شرایف وقت غریز از حق سچانہ پیری سے می خواست و
بلند ہست آنکہ در بازار منی جوانے دیدم کہ پنجاہ ہزار دینار کم دیش مسودا و
خرید و فروخت کرد کہ در ان فرصت یک لحظہ دلش از حق سچانہ غافل نہ شد
از غیرت آن جوان خون از درون من برآمد.

می فرمودند کہ ابو یزید قدس سرہ در را ہے می رفت سگے ترشدہ
پیش دے باز آمد وے دامن در چید سگ باز بان نصیع بادے دیجن آمد
و گفت اگر دامن تو بامن خوردے بے آبے پاک می شد اما این دامن کہ
از من چیدی دخود را پاک تراز من دیدی مکدام آب شستہ خواہ بیٹھد ..
الیضا میغز میزدند کہ ساحب وجہ و حال در را ہے می رزد و در میا
آن راہ سگ خفتہ پاشد دے آن سگ راخیز نہ تاخود بہ آسانی تو اندر لگشت
پون بگزرد و در خوزنگرد و آن وجہ و حال باقی یا به با یہ کہ راند کہ آن مگر است

از مکرہ اے الٰی بُنیت بد و که با وجود آن فعل جحد و حائل را بوسے
پاگ گذاشتہ اند.

می فرمودند - مکر الٰی دوست یکے بُنیت عوام و دیگرے
بُنیت خواص - مکرے کے بُنیت عوام هست ارزاق لفعت ہست با وجود
تفصیر در خدمت - دیگرے کے بُنیت خواص ہست البقار عال با وجود ترکات -
می فرمودند کہ کندای انبیاء و اولیاء را مناسب ہست کہ با وجود آن
از حق سبحانہ محبوب نہی شوند - دعوام الناس مانیز لائق ہست کہ به آن تکمیل مرتبہ
حیوانیت می گنتند - اما طائفہ کہ در میانہ اند و آرزوے طلاقیت دارند الشیان
را بغاوت نامناسب ہست - یک نفس کہ با حق سبحانہ از درون برآید بہتر از
ہزار فرزند ہست - زیرا کہ در ان بستار قائدہ و لفعت ہست درین ہزار
فتنه و ضرر -

می فرمودند کہ اگر بالفرض مرا پالپنہ سوال عمر باشد ہمہ را هفت
استغفار کنم ہنوز تدارک آن گناہے کہ از من صادر شد ہست نتوانم کرد -
و آن گناہ کندای ہست -

می فرمودند کہ یکے ازا کا بردین به در مسجد رسید شیطان را دید
کہ ازان مسجد رسید رسید بیرون دوید - بزرگ نظر کرد - مردے را دید کہ در مسجد
نماز می گذارد و مرد دیگر نزدیک دے تکیہ کرده در خواب ہست - ازوے

پرسید که اے ملعون درین مسجد بچہ کار آمده بودی۔ لفنت می خواستم کہ بلوسوں
نمایز را برین مصلی فاسد گردانم اما هیبت و مهابت آن خفته مرانه گذاشت
از دوست ترسیدم و بیرون دویدم۔

می فرمودند که شیخ ابو زید سبطامی قدس سرہ در بدایت حال از
سبطام سفر کرد و صحبت یکی از مشائخ وقت رفت آن بزرگ فرمود که باز
گرد که از انجا که قدم برداشت آمده مقصود درگذاشته بازگشت و برادرے
که داشت بخدمت و طلب رضاروئے قیام نمود مقصود و شاهل شد حضرت
شیخ حجی الدین ابن القوی قدس سرہ این سخن را چنین تاویل کرد که اشارت بزرگ
بران بوده است که اپنے مقصود حقیقت بجز از منته امکنه محیظ است و پیغ از احاطه
و سے خانی نسبت پس بازیزید را برآن برآگاه ساخت که در طلب و سے حاجت
به قطع مساحت نسبت۔

می فرمودند که یاران ما همیشه سبوج قدوس می گویند اگر ناگاه
کسے الشیان را چیزی که مانکه لذیعت الشیان نه باشد بودی متاثر و متغیر می شوند
اگر سبوج قدوس گویان این متاثر و متغیر را از خود دور می کردند که بهر چیزی متاثر
و متغیر نه شوند الشیان را بهتر می بود۔

می فرمودند که اهل این نسبت را صحبت در بدایت بغیر طرفه که
این نسبت بر الشیان غالب بہت سبب فتو غلطیم درین نسبت می شود و اگر چه

از صحبتِ اہل زہد و تقویٰ باشد و این نہ انگار زہد و تقویٰ ہست کہ دن بھت
صدقا و نور ہست بلکن چون بر آن طالقہ زہد و تقویٰ غالب ہست اہل این نسبت را
در صحبتِ الشیان ہمان نسبت حاصل می شود۔ دا ز نسبت شرطیہ خود کہ فوقِ ہمه
نسبت ہست بازمی مانند۔ پچھے حکم غالب ہست بہ بنید کہ صحبتِ بدان بیگانگان چہ
تاشر پا شد و اذ الشیان چہ نسبتہا نیز حاصل می شود۔

می فرمودند کہ چون در صحبتِ اربابِ جمیعت لکھستہ شود و دل بہ
حق سجائناه اجمع گردید و آرامگیر دیں جا احتیاج بہ ذکر گفتہ نیست۔ زیرا کہ غصہ
از ذکر حصول این نسبت ہست۔ ذکر از برائے آن ہست کہ مجتبی کہ در دل مضمیرت
ظاهر گردید۔ روزے حضرت الشیان این ابیات خواندند۔ مثنوی:

تابہ ہا وہ واشارت می کنی	یا به حرمت ہو عبارت می کنی
بندہ حرفی نیا یہ از تو کار	جمد کن تا از رہت نیز و غبار
آی بفگن و آورا آزاد کن	بندہ شوپے ہا وہ لوں یاد کن

بعد ازان فرمودند این ابیات اشارت ہست بہ آن نسبتے کہ در صحبت
حاصل می شود اپنے نتیجہ ہست نہ بتوسطِ ہا وہ وہ ہست۔

می فرمودند کہ اپنے مقصودِ ماہست ازین طریقہ آن ہست دام دل
بر سبیل لذتے و ذوق بہ حق سجائناہ باشد۔ دا این معنی را بہ اعمال مناسب کسب
می کنند پدا میش این ہست۔ وہنا میش آنکے کسب را اپنے مد خلے نامند و این معنی

ملکہ نفس گردد۔

می فرمودند که قیمت مردیقدر حرکت مدرکہ ادست بحقائیق این طالفة قدس اللہ ارادہ حجم۔

می فرمودند کہ عمل را محسوب می پاید گرفت نہ حضور و جمعیت را زیرا حضور و جمعیت از موامہ بہت و غریز الوجود و سے در تخت اختریانیت و فقدان موجب فتویہ است بخلافِ عمل کہ از مکاسب بہت و در تخت اختریاً است و مطلب است بہان موجب جمعیت و حضور است بالخاصیت چنیں واقع است کہ حضور و جمعیت فتوی را می پاید۔ پس این دو بیت خوانندند۔ مثنوی:

خالقا تا این شکم در باطن است	راہ چانم سوے تو تا این است
یا بکلمہ شرع در کارش فگن	یا بکلی در نمک زارش فگن

ردزے پہ بعضی حاضران از ردے سیاست می فرمودند کہ ہرگاہ کہ شما را در صحبت مارا حتے ھامل شد بازمی آئید و اگر کلئے رسدمیر وید چیل می باشد کہ کسے پیش نظر خاص از برائے وصال می آیدہ این محنتی است عارضی نہ ڈاتی۔

پس این بیت خوانندند۔ بیت:

در دل چوترباب شوق ما میرزی	باید چو خوار کر دت نگر نیزی
سی فرمودند کہ زبان مرأۃ دل است و دل مرأۃ روح و درج مرأۃ	حقیقت و حقیقت النسانی مرأۃ حق سعادت تعالیٰ حقائیق غیبیہ از غریب ذات

قطع این همه مصتا قات بعیده کرده به زبان می آید و از انجا صورت پذیرفته
نمی باشد حقائیق مستعدان می رسد.

می فرمودند که جمال سخن هست که مستحب را از مستحب می ستاند و جمال
نمی دهد سخن را مگر تکلیم او لپیار - پس این ابیات خوانندند قطعه:
سره لشان پر دلی راز نخست آن کمعنی که چور و بے او پر بینید دل تو بوا و گراید
دوم آنکه در بیان چو سخن کند به چوبے همه رایه هستی خود بحدیث می ریاید
سوم آن بود کمعنی دلی اخض عالم که نزیح غصنا و راح کات بد نیاید
می فرمودند اگر شنوم و دام که در خطای کافر سخنان این طالفة
را بینیار نی گوید میردم و ملازمت و می کنم و منت می دارم.
می فرمودند که هر که عمل از کامل مکمل فرا گیرد مواظبت و مداد
نماید بران سبب وصول مقامات عالیه است.

می فرمودند که تما آن زمان که لنیت هر یه قوت نگرفته است و
در آن متکن نه شده با و مدارا و مواسامی کنند و می ردند موافقه نمایند
اچه از و می رسدا ز افوال و اقوال نا ملایم تحمل می کنند - اما چون لنیت
و می قوت گرفت و اورا یقین به این طریق عامل شد کار به او افتاد باید که
بهر نفس یا سیان احوال خود بود تا چیزی از و صادر نه شود که سبب گران
و کراحت خاطری گردد - اگر از و می در وجود آید موافقه می کنند

و سیاست نمایند.

می فرمودند چند روزے که من حیا تم سعی نمی کنید و خدا بین نمی شوید
لپس کے خواہ بیدشد این فرست راغبیت شمرید که اشیان خواه بیدشد و اشیان سود
نه خواهد داشت.

می فرمودند که گفته اند شیخ باید که هر یار باشوند خود را در باطن هر یار
برایشی نمایند. مرید خوردن را معنی آن هست که شیخ باید که چنان باشد که در باطن هر یار
آنقدر تو اندکرد و اغلاق ذمیمه وے را می توانند خورد یعنی نابود تو اندکردانند. و
غلاق تمهید بجای آن اثبات تو اندکرد و او را بدرجہ حضور و آنکه آن تو اند رسانید
روزے حضرت ایشان اصحاب رانی گفتند که کدامیک از شما که انسنت بشهابیت پار
زیاده لطف واقع شده است ہر یار بیرون رفتیم و نتایج کردید. کسے را که دانگی
لوز از مشکله کرامت کرد باید کہ یہ آن لوز مصالح خود سازد و به آن لوز ظلمت خود را
بینید و خود را از میان بردارد.

ذقیر کے در مجلسِ صحبت بسیار در وے مبارک حضرت ایشان می گزیست
روزے ویرامخاطب مساتھه فرمودند که شخیسے در پیر که مبارک حضرت خواجہ
بخارالدین قدس سرہ فی نگزیستہ است. حضرت خواجه فرمودند که بسیار در رو
مانظر مکن تا دل ببادند و ہی لپس حضرت ایشان این مصیر خواهد نماید. مصحح:
دلیوانہ شود ہر کہ یہ بینید رُشت یا ر

بعد ازان فرمودند که توجه مرید در میان دو ابرد سے پاشد. ویرا در
بیش اوقات و احوال مطلع و عاشر خود را نداند تا ابنت و خلیل پیر در مسے لقرون
کرد. هرچه ملامت حضور و میرت از بالن مرید رفت بند و از رعایت آن
نهنی بکاره رسد که حباب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات
و مقاصد پیر بلکه احوال و مواجهه دسته میان و مشابد مرید گردد. مفعون
این کاہر دست است که نون چون کار سد

نه فرمودند که طلاق خلاصی از گرفتاری بخاطر دیه و مقتضای طبعی
به یکی از سه چیز توانند بود. اول آنکه عملی از اعمال خیر برخود گیرد و از اپنے این
ظالغه مقرر کرده اند طلاق ریاضتی اختیار کند. دوم حول و قوت خود را از میان
بردارد و بدآنند که خود را ازین بلیه خلاص توانند کرد و بر سیل نیاز و افق از
بد و ام لفڑع و آنکه بجناب حق بسیانه رجوع نماید، پاشد که حق بسیانه اند
خلاص ازین بلیه کرامت فرماید. سیوم آنکه مستند از بالن و همت پیر بود.
و دستے را قبل از توجه خود سازد. بعد از تقریر از حاضران پرسیدند که ازین سه
طلاق کدام بترهست. هم فرمودند که استعداد از همت پیر و توجه دسته بترهست
زیرا که طالب خود را از توجه حق بسیانه عاجز دانسته پیر را وسیله این توجه داشت
و صول بجناب حق بسیانه گردانیده است. این معنی بحصول نیچه اقرب است و اپنی
مقصود طالب است برای زودتر مرتفع شود که همیشه مستند از همت پیر باشد.

می فرمودند که نزد محققان حقیقانه آن هست که بسیج و جهه درگ و مفهوم نه شود و طریق ادراک و مسدد باشد و قل کامل آنکه بسیج و جهه از ضلیل ادراک نیارا مدریین تقدیر سکوت و آرامه از مقتضیاً غفل نپاشد

بیت : دوست دارد و دوست این است مشفتگ

کوشش بیوده به از خفشتگ (روی)

می فرمودند که اگر مسکوت در صحبت برآمیزه حفظ و آگاهی حقیقانه باشد و ملاحظه آنکه اخون گفته نه شود آن صحبت بیشتر است در کریمه لایمیون فیهَا الْغُورَا اشاره تے په پین صحبت واقع است کسانه را که دل اگر فتاوی محظوظ شده است در هر حال دل ایمان با حذف در مقام کلامه و منابع است

آت -

می فرمودند که فنا می طلاق را معنی آن است که صاحب فنا را به اوصاف و احوال خود مشوره باشد بلکه معنی وے آنست که لفی اسناد دا اوصاف و افعال کند از خود به طریق ذوق و اثبات کند فاعل حقیقی را جمل ذکر آنکه آنکه سو فیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرار ہم گفته اند لفی اثبات جنگ نه دارد بے این معنی است و فرمودند که مثل این جامہ کمن پوشید ام عاریت است و مراعلم نمیست پر آنکه عاریت است ازین سبب کمن آن را

سله نمی نمیں گے اس میں بغیر -

یک خودمی دا کنم یه آن تعلق دارم. تا گاه هر اعلم شد به این که این جامه عاریت
هست نی الحال تعلق من ازان منقطع شد. حال آنکه لبیں من به آن جامه بالفعل
واقع هست جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل انا در
حق سجانه منقطع گردد و پاک و ماهر شود.

می فرمودند عجب دارم از کسے که گفت هست منگر که می گوید بنگر که
چه فی گوید. باستی که چنین گفته منگر که چه فی گوید بنگر که می گوید لعنی فاعل و مفعول
ازین پرده منظا هر حق هست سجانه.

می فرمودند که وصیت می کنم ترا اے پسر ک من لغتم و ادب و لقو اے
در جمیع احوال بر تو باد که تبع آثار سلف کنی و ملازم سنت و جماعت باشی و فقه
و حدیث. و از صوفیان جا هیل پر همیزی و همیشه نماز بجماعت میگذاری ای شر شیک
امام و مؤذن نباشی. هر گز غلبه شریت مکن که در شریت آفت هست. و به منصبه
مقید مشو و ضمانت کسے مباش. و لقضایت مردم در میا و با ملوک ن اینا ی ملوک
صحبیت مدار و خانقاہ بن مکن در خانقاہ منشیان. و سماع لبیار لفاق پدید
آرد. و لبیار سماع دل را به میراند. ویر سماع اسکار مکن که سماع را ایک
سلیع لبیاراند. کم گوئے و کم خور و کم خسب. از فلق بگرنیزه تحقیانکه از شیر
بگرنیزند. ملازم خلوة خود پاش. و پا امردان وزنان و بندغان و تو نگران
و عامیان صحبت مدار. حلال خورد از شبیه به پر همیز و تا تو ای زن مخواه که طلب

دنیا مشوی و در طلب دنیا دین بپاد دهی۔ بسیار مخدود و از خنده تهقیقہ اجتناب
مکن که خنده بسیار دل را بخیراند۔ و باید که در همه کس پیش شفقت نگری۔ دائمی
خوردسته ز احقر نشمری۔ ظاہر خود را بسیار اسے که آرائش ظاہر از خرابی باشند
با خلق مجادله مکن و از کسے چیزی مخواه۔ و کسے را خدمت مفرای و مشائخ را پایل
وئن وجای خدمت کن و بر افعال الشیان انکار منماز که انکار الشیان هرگز
رسانگاری نه دهد۔ بد نیا و اهل دنیا مفرود مشو۔ باید که دل توهمشنه اند و همین
باشد۔ و بدین تو بسیار و حیثیم تو گریاں و عمل تو خالص و دعاء تو بخفرع و جامه
تو کمته و رفیع تو در دلیش و مایه تو فرق و غانه تو مسجد و مولیں تو حق سبحانة و
هم از کلمات قدسیه حضرت خواجه هشت این مشت عبادت که بناء طریقیه خواجه گل
قدس اللہدار و احمد بر آن هست۔ ہوش در دم۔ نظر بر قدم۔ سفر در دلن خلوت
در بخشن. یادگرد. بازگشت. نگهداشت. یادداشت. و بجز این همه پنده هست
دیپوشیده نهاند که کلمه دیگر هست از جمله مصطلایات این طائفہ علیہ و آن
وقوف زمانی. وقوف عدی و وقوف قلبی هست که جملہ یازده کلمہ شود و چون
حضرت نہ حلقة سلسلہ خواجه گاند الاجرم درین تمام افاظ مصطلوی ایشان کردند
طریقہ این غریبان موقوف بر آن هست مرقوم گشت.

ھوش ددم و آن آنست که نفس که از درون برآید که از سر چشمها و
آنکه باید و غفت بر آن را و نه باید حضرت مولانا سعد الدین کاشغی قدس اللہ

روحه فرموده اند که هوش در دماغي انتقال از نفس به نفس می بايد که از غفلت نه پاشد از سر حضور باشد و هر نفس که میزند از حق بسحانه خالی و غافل نباشد - و حضرت الشان می فرمودند که درین طریق رعایت و حفظ نفس را ممکن را شنیدند لعنی باید که حیث انفاس پر نیت حضور و سلکا هی صرف کند - اگر کسی محافظت نفس نمی کند میگویند که فلاں کس کنم کرد ه لعنی طریق درشی کنم کرد - حضرت خواجہ بهار الدین قدس سرہ فرموده اند که بنادر کار درین راه بنفس می باید کرد چنانکه استعمال بوظیفه هم زمان حال از تذکره باشی و تفکر در مستقبل مشغول گرداند نفس را نگذار که ضایع گردد و در شروع و دخول نفس و حفظ ما بین النفسین سعی نماید که به غفلت نه رد و بر نیاید - رباعی :

لے مانده ز بحر علم پرسا حاعین در بحر فراغت هست و پرسا حلشین
برداری نظر ز هونج کو نین همگا دز بحر باش بین النفسین
حضرت محمد و مولانا عبد الرحمن جامی قدس الله سرہ السامی در او خواست
شرط رباعیات در آوردند "شیخ ابوالجناب نجم الدین که بر می قدم قدس الله تعالیٰ
رد عده در قوارچ الجمال می فرماید که ذکر کس که جهادی هست بر نفوس بیوانات از
النفس ضروریه الشان هست زیرا که در آمدن و فرو رفتن نفس حرفا اشارت
به عینیت هاست حق بسحانه لفته می شود اگر خوانند و اگر نخوانند همین حرفا هست
که در ایم مبارک اللہ هست والفت لام از بر ای مبالغه در ان تعریف ۲۶ پس

می پاید که طالب ہو شد را در نسبت آگاہی بحق سمعانہ برین دجہ باشد که در و تلذذ به این حرف شرفت ہویت ذات حق سمعانہ و تعالیٰ مخوط باشد و در نزدیج و دخول نفس و اتفاق بود که در نسبت حسوس روح اللہ فورے دار قع نہ شود تا بر سر بد آنچا که بے تکلف بگاید اشتاد این نسبت ہمیشہ حاضر دل او بود و تکلف نتواند که این نسبت را از دل دور کند۔ رجاعی :

با غیر ہویت آمد کے زوف شناگ و انفاس ترا بود بران حرف اسماں
باش آگه ازان حرف در امید ہراس حرف کفتم شکر اگر داری پاس
پوشیدہ نامند که غیر ہویت کی حضرت نجد و می درین رباعی گفتہ اندیہ صطراحت
اہل تحقیق عبارت ہست از ذات حق سمعانہ تعالیٰ بہ اعتبار لائقین لبشر طاطیح
حقیقی کہ مقید نسبت بہ ملاق نیز ممکن نسبت که درین مرتبہ پیچ علیے دادر اک ہر گز
بوئے متعمین گردد و ازین حکیمیت نجود مطلق ہست.

نظر برقدم۔ آئست کہ سالک را در فتن و آمدن در شہر و سحر او تھے
جا انظر او برشپت پائے او باشد و بظر او پر اگنده نہ شود و بر جائے کہ بخی پاید
پیشند و می شاید کہ نظر اشارت بسرعت سیر سالک بود و در قلعہ مساند است
و طے عقبات خود پرستی۔ یعنی نظرش بہ ہر جا کہ نہ تھی شود فی الحال قدم بران نہ
و آنکہ ابو محمد ردی قدس سرخ گفتہ ہست کہ ادب المساقوف اون دینجا اذ قدم

سلو سفر کا ادب یہ ہے کہ اس کا قدم (حدست) آگے نہ ہو۔

اشارت به این معنی است و تفترت مخدومی قدس سرہ در کتاب تحفۃ الاحرار در منقبت خواجه بیهار الدین قدس سرہ این مصنفوں را چنین تنظیم آورده‌اند مثنوی
 کم زده بے همدی ہوش دم در نگذشته نظرش از قدم
 بسلکه ز خود کردہ لبر عوت سفر باز نامدہ قدمش از ظهر
 سفر در وطن آن هست که سالک در طبیعت لبشری سفر کند یعنی از صفات
 بشری بصفات ملکی و از صفات ذمیل بصفات حمیده اشتغال فرماید حضرت مولانا
 سعد الدین فرموده‌اند که شخھے خبیث بہ رجا که رود و انتقال نماید خباثت از داد
 زائل نمی‌شود تا انتقال نماید از صفات خبیثه - و پوشیده نماند که احوال مشابه
 طلاقیت قدس اللہ تعالیٰ سرهم در اختیار سفر و اقامت مختلف افتاده است
 بعضی از ایشان در بدایت سفر کنند و بعضی در نهایت و بدایت مقیم باشند
 و سفر نه کنند - هر طائفه را ازین چهار فرقه در سفر و اقامت نیتی صادق و غافلی
 صحیح است چنانچه در ترجمہ عوارف مشروح است - اما طائفه خواجه گان قدس
 اللہ ارادا حمیم در سفر و اقامت آن هست که در بدایت حال چندان سفر کنند که خود
 را بملازم است غریزی رسانند - پس در خدمت و میقیم شوند و هم در دیار خود
 کسی ازین طائفه یا بند ترک سفر کرده بملازم است و سیمی جمیل در تحصیل
 ملکه کماهی بقدیم رسانند - بعد از حصول صفات ملکه سفر و اقامت علی السویت
 حضرت ایشان می‌فرمودند که عیندی را در سفر خوب پیشانی حاصل فیضت و دے را

می باشد شست و صفت تکین می باید کرد. بلکه لذت خواجهگان قدس سرہ دیدست
می باید آورد و بعد ازان بہ را که رو دام پیغ مانع نیست. ریائی :

پارب چیخوں هست بے دهان نندید بے واسطه حیثیم جهان را دیدن
پنهان و سفر کن که لغایت خوب است بے زحمت پا گرد جهان گردیدن
حضرت محمد و میراث در شرح المعاشر در شرح این بیت :-

آئینه صورت از سفر و درست کان پذیرایی صورت از تو است
چنین فرموده اند که لعی آئینه صورت که عبارت از این آهن مصقول است از برای
اطباع صورت ناظر دروی حاجت به آن نه دارد که بجناه نسبت صورت سفر کند
زیرا که وسیله پذیرایی صورت از جمیع صفا و نوریت وجه خود شده است چه در مقابل
وسیله افتد دروی می نماید و سورت آن دروی منطبق می گردد و سبک حرکت
و لبسوی صورت - چنین چون آئینه معنوی دل از حشویات صور کو نیمه خلاص
یافت ولوزیت صفا و را گرفت و ظلمات خواهای طبع ازوی زامل شود
و در قبول تحلیمات ذات و صفات الهیه حاجت به سیر و سلوک نه دارد - زیرا که
سیر و سلوک وسیله عبارت از تصفیه و تقصیل وجه قلب است - چون به نسیخ و
صفالت رسید از سفر و سیر و سلوک مستغفی شد.

می فرمودند از حضرت خواجه بهار الدین قدس سرہ پرسید و اندک
بنار طریقہ مشابه صفت فرمودند خلوت در آن بن - بظاہر با خلق و بیان باخواه -

از درون شوآشنا را ذریک و بگانه پاش این چنین زیبارو شکست بود اند رجہان
اپنے حقیقی سیحانه می فرماید رِ جَاهُ لَا تَلِهُمْ تِجَارَةٌ وَ لَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ
اشارت به این مقام هشت و فرموده اند که نسبت باطنی درین طریقہ چنان افاده
هست که جمعیت دل در ملا و صورت تفرقة در غلوت مشیر ازان بود که در غلوت
شهرت و در شهرت آفت - خیریت در تبعیت هست و جمیعت در صحبت بشرها نزی
کردن یکدیگر - و خواجه اولیار بکسر قدس سره فرموده اند که خلوت در انجمین آن
هست که اشتعال واستغراق در ذکر محضر تبہ رسید که اگر بیازار در آید آیینه خن دادا
نه شنود اسبیب استیلا سے ذکر برحقیقت دل الشیان - می فرموده اند که سبب
اشتعال بذکر داہتمام در مدت پنج و شش روز به این مرتبہ می رسید که بهم آواز
و حکایات مردم ذکر نماید و سخن که خود گوید ذکر شود بے معنی و اہتمام نمی شود .

یاد کرد و این عبارت از ذکر انسانی و قلبی هست حضرت مولانا سعد اند
کاشغی قدس اللہ سرہ فرموده اند که طریق تعطیم ذکر آن هست که اول شیخ بدل گوید
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْمَدُ وَرَسُولُ اللَّهِ مَرِید دل خود را عاضز کند و در مقابل دل شیخ
بدار و حشیم فراز کند و دهان را استوار دارد وزبان را بر کام چیپاند و دندان را بکم
نمند و نفس را بگیرد و با تنظیم وقت در ذکر شرمند کند و بر موافق ت شیخ و بدل گوید
نه بزیان و در حبس نفس ضرب کند یک نفس سه بار گوید چنانکه آن حلاوت ذکر بدل

سله وہ مرد که نہیں غافل کرتی اُن کو سوداگری اور نہ بجنپا خدا کی یاد سے .

رسد و حضرت الشیان در بعض کهارت قدر میه خود نوشت که مقصود از ذکر آن است
که دل بہشته آگاه یعنی بسیانه باشد بوصفت محبت و تقطیع اگر در صحبت اجای پیغام
این آگاهی حاصل شود خلاصه ذکر حاصل شد مغز و روح ذکر آن است که دل به عنی
بسیانه باشد و اگر در صحبت این آگاهی حاصل نه شود طریق آن است که ذکر لفته
شود به طریق که آگاه برداشت این آسان تر بود آن هست که دم را در زیر ناف
پیس کرده بر لب چسباند وزبان را برا کام بتویست که نفس در درون بسیار تنگ
نه شود و حقیقت دل را که عبارت ازان معنی مدرک در آن هست که بمر Erdت می
رود و اندیشه دنیا و مصالح دنیا و می هم او می اندیشه و طریق العین او را به
آسان رفتن و تمام عالم را سیر کردن می سمت از همه اندیشه بیزار مسازد و دیرا
متوجه گوشت پاره که بر صورت صورت سوزیر هست گرداند و اورا بذکر لفته که اند بازین طریق
که کلمه آلا بیلت بایل کشید و کلمه آلا را بیسته است حرکت کرده کلمه اللالله
را سخن ببدل صندبر زند چنانکه زارت ادبیات اعضا رسید و در دروب نفع
و تقدیم جمع وجود محدثات را غیر فنا زناخواستن مرطاعه یا باید کرد و در اثبات
و تقدیم جمع بسیانه بمنظرا بقا و مقصود است مرطاعه یا باید بخود و جمیع اوقات را
درستی آن ذکر باید گردانید و پیش شغل ازان باز نهاید مانند تابوا رسید تکرار
کلمه توحید در دل قرار یار و ذکر صفات لازمه دل گردد.

ملہ بک تعلیم کی مدت میں

بازگشت داکی آن صرت که ہے پارے کہ ذاکر بربان دل کلم طیب را
 گویند و رعفہ آن بہمان زمان گوید که خداوند امقصود من توی و رضا کے تو زیرا که
 ان کلمہ بازگشت لذت کنند و هست ہر خطا کے کیا یاد از نیک و بد تاذکر اخالص ماند
 و سراواز ماسوا فارغ و اگر مبتدا و مقدمہ بازگشت او صدقے در
 نیابد یا یاد که ترک آن نہ کند زیرا که بتدریج آثار صدق لہوری آیده خدمت
 مولانا علاء الدین علیہ الرحمۃ که از جملہ اصحاب حضرت مولانا سعد الدین قدس سرہ
 بودند می فرمودند کہ در میادی احوال کا از حضرت مخدومی تعلیم ذکر گرفته بودم و در
 ذکر بازگشت مادر شده چون می گفتتم خداوند امقصود من توی و رضا کی تو مر ازین
 گفت نظرم می آمد زیرا کہ درین قول صادق نہ بودم ولہر تھی دلنتم کے دروغ نہی
 گویم روزے درین خیال انسادہ بودم پیش الشیان رفتم فرمودند تردد غمغناہ بہار الدین
 عمری روم در ملازمت الشیان رفتم چون شستم شیخ فرمودند سالک ہر چند از خود
 صدق در طلب نیا بد لیکن می یا یگفت خدا یا امقصود من تو شیخ تاو قتیلہ حقیقت
 ظاہر شود چون الپیش سفرت شیخ می آمد کیم حضرت مخدوم فرمودند شیخ اہل بند
 اند و امعلاج کئی دانند یعنی این سخت برین پوشیدہ ماند بعد ازان مدتے فقام شر
 کے غرض الشیان ازان سختن این بود کہ شیخ بزریت عذیبہ تبریت یا فتہ اند نہ بہرائی ملوك
 و فریق ارشاد کی دانند زیرا کہ ہنوز محل آن نہ بود کہ شیخ آن را بہ فقیر اہل کنند بحث
 آئکہ از شیخ نہ شنیدہ بودم و بازگشت آن کلمہ را از روے سوز و نیاز می گفتتم دران

گفت خجل و مفعول و چون از شیخ شنیدم آن سوز و نیاز و تجارت و الفعال نماید.
وقوف زمانی حضرت خواجہ بهار الدین فرموده اند وقوف کارگزارند
راست آلت است که بنده واقعه ها خود باشد که در هر زمانی صفت و حال ای اوست
موجب پنکر است یا موجب تند و حضرت مولانا یعقوب پیر خی فرموده اند که حضرت
خواجہ بزرگ اعیانی خواجہ بهار الدین قدس سرہ مراد رحاب تجسس استفاده از فرار امر فرموده
و در حال بسط شکر و فرموده اند که رفایت این حال و قویت زمانی است و هم حضرت
خواجہ بزرگ فرموده اند بنار کار سالک را در دوقوت نهانی بر ساخت نهاد
ای بنده نفس شود که بحضور می گذرد یا بغلت اگر به نفس ینا کند در یادنده این
دو صفت شود وقوف زمانی را دسویه قدس اللہ سریم عبارت از تعبیر
است که بر ساخت اپنے بر مالکه مشتری است میامی به اینم که غفلت صورت و بحضور عرضیت
یی بنیم که بهمه لغصان است باز است می کنم و عمل از سرگیریم.

وقوف عمل دی و آن عبارت از رفایت نند است اند ذکر خواجہ
بزرگ خواجہ بهار الدین قدس سرہ فرموده اند که رعایت مدد در ذکر قسمی
برای بیش خواطر متفرقه است و اپنے درگاه خواجگان قدس اللہ اداره نمود واقع
است که فلان مرفلای را به وقوف عددی امر فرموده است مقصود ذکر قلبی است
پار رعایت عدد و نمود در رعایت مدد و در ذکر قلبی ذا ز در یک نفس سه کرت
یا پنچ کرت یا هشت کرت تا بست ذکر کرست گریه عدد دهان را لازم شمرد.

و حضرت خواجہ علام الدین عطاء قدس سرہ فرمودہ اندلیبیار گفت نظر نہیں
 باید کہ ہر چہ پویا از میر و قوت و حضور ہاشم تا فائدہ بران مرتب شود و چون
 در ذکر قلبی از لبست و یک بگزند و اثر ظاہر نہ شود دلیل پاشد بربے حملی آن عمل
 واثر ذکر آن بود که در زمانِ لفظی وجود بشریت منقی شود و در زمانِ اثبات اثر سے
 از آثارِ تصریفاتِ جذباتِ الوریت مطالعہ فراید و آنکہ حضرت خواجہ بزرگ فرمود
 اندکہ و قوت عددی اول مرتبہ علم لدنی ہست می تو اند بود کہ نسبت با اہل بدایۃ
 اول مرتبہ علم لدنی مطالعہ این آثارِ تصریفاتِ جذباتِ الوریت بود کہ حضرت خوا
 جہ علام الدین فرمودہ اند چہ آن کیفیت و حلیت است کہ موصل ہست بمرتبہ علم قریب
 لدنی در ان مرتبہ کشوت می شود و نسبت با اہل نہایت و قوت عددی کہ اول مرتبہ
 علم لدنی پاشد کہ ذا کرواقف شود بہ سریان واحد حقیقی در مراتب اعداد کو ز
 سمجھیان کہ واقف ہست بہ سریان واحد عددی در مراتب اعداد حسابی بہیت
 اعداد کوں و صورت کثرت نامیشی ہست **فِ الْكُلِّ وَاحِدٌ يَحْلِي بِكُلِّ شَانِ**
 و یکی از اکابر محققان این مصنفوں را چنین گفتہ اند - قطعہ
 کثرت چونیک در نگری علیں وحدت است **مَا رَا شَكَنَ نَامَنْدَارِينَ گَرْ تَرَا شَكَنَ سَهْدَ**
 در ہر عدد کہ بنگری از درسے اعتبار **گَرْ صُورَتِشَ بِهِ بَنِيَ كَهْ دَرْ مَادَ دَلِيَكَهْ مَهْدَ**
 در شرح رباعیات فرمودہ اند - رباعی:

لذ سب میں ایک ہی اپنی پوری شان سے تحملی فلگن ہے۔

درند هب اهل کشف داریا پ خرد ساری هست در همه افراد عصر و زیرا که عددگرچه بروان هست زهد هم صورت دهم ماده اش هست اند و بحقیقت این وقوف هست که اول مرتبه علم لدنی هست . واللہ تعالیٰ عالم پوشیده تواند که علم لدنی علیه هست که اهل قرب را به تعلیم الهی و تفہیم ریایی معلوم و مفهوم می شود نه بدل ای عقلی و شواهد نقلی . چنانچه کلام قدیم در حق خضر علیہ السلام فرموده که وَعَلِمْنَا لَهُ مِنْ لَدُنْ تَأْعِلْمًا د فرق در میان علم حقین و علم لدنی آن هست که علم حقین از ادراک لوز ذات و صفات الهی هست و علم لدنی کنایت از ادراک معانی و فهم کلمات از حق سیحانه و تعالیٰ بطریق الہام هست .

وقوف قلبی . آن بر دو معنی محبوں هست یکی آنکه دل ذاکر واقف و آنگاه باشد بحق سیحانه و تعالیٰ و آن از مقوله یادداشت هست و حضرت ایشان در لینه از کلمات قدسیه خود نوشته اند که وقوف قلبی محابات از آنگاهی و حاضر بودن دل هست که دل را نیچه پاییستی غیر از حق سیحانه نباشد و جای دیگر فرموده اند که درین ذکر ارتباط و آنگاهی بمن کوئی شرط هست و این آنگاهی را شود و رسول وجود و وقوف قلبی می گویند . معنی دوم آنست که ذاکر از دل واقف بود . معنی دو را ذکر متوجه یه این قطع محتمم صنوبری الشکل شود که او را به مجاز دل نی گویند و در جایی نیزی مجازی پستان پیچ واقع هست و او را ام اوسکون یا معا هست اون کو اپنے پاس سے علم . ملا پاره گوشت نژادی شکل کا .

مشغول و گویا بذکر گرداند و نه گزارد که از ذکر و مفہوم ذکر غافل و زاہل گردد.
و حضرت خواجه بهار الدین قدس سرہ در ذکر حبس نفس در غایت عدد لازم کنی
شمرده‌اند. اما وقوف قلبی را بهر دمعنی که گفته شد مهم نی داشته و لازم می‌شود
اند. ثیرا که غلاصه ایچه هست و مخصوصاً هست از ذکر در وقوف قلبی است. بیت:
مانند مرغ پاش، هان بر بینیه دل پاسبا کز بینه دل زاید مسی دذدق و قوهه
هی فرمودند که نظری توجیه ظالفة علیه خواجگان قدس العدار و احمد
دپر و شش لسبت بالین الشیان چنان است که هرگاه که خواهند کرد آن اشتغال
نمایند او لا صورت آن شخص که این لسبت از ویا فته باشند در خیال در آورند
تا آن زمان که اثر حرارت و گفایت معمود الشیان پیدا شود بعد ازان خیال را لفی
نکند بلکه اورانگا بدند و چشم و گوش و همه قوی متوجه به قلب شوند که عبارت
است از حقیقت جامعه انسانی که مجموع کائنات از علمی و فلسفی مفصل آن است
اگرچه آن از حلول در اجسام منزه است. اما چون لسبت میان ادمیان این قوهه
نمی‌شنوی باید نمود و چشم و فکر و خیال همه قوی را بران باید گماشت و حافظ
باید بود و بر در دل باید نشدست. ما شک نداریم که درین حال کیفیت غلیبت
دبه خودی را نمودن آغاز می‌کند. آن کیفیت را فرض باید کردن و از پی آن
رنتن و هر فکر که در آید متوجه حقیقت قلب خود نمی‌آن کردن و به آن بخود
مشغول ناگشدن و دران محل بمحی در گر کنیتن تا آن نشی شود اینجا به صورت آن

شخص باید کردن و آن را نگاهداشت تا باز آن لنسیت پیدا شود آن زمان خود آن صورت لفی می شود - اما باید که شخص متوجه آن را نفی کند و اگرچه به آن سورت داده اس لفی نه شود هنوز نوبت به احکم یا انتقال حجیب معنی در دل مشغول شود و اگر به این نیز واقع نشود ذر دل چند نوبت تا مل کلمه الا إله إلا الله ربِي طریق که لا موجود الا الله "قصور گند" آن دعومنه که مشوش او باشد از هر نوع که باشد چون موجودیت از موجوداتِ ذمی به تحقیق آن را بحق سخانه قائم بیند بلکه عین حق داند زیرا که باطل نیز بعضی از ظهوراتِ حق است و شک غصیت آنها آن تا مل ذوق شود و لنسیت غریزان قوت گیرد و آن زمان مکر نیز لفی کند و بحقیقت بخودی متوجه شود و از پی آن رود اگر به آن ذکر لا الا الله در دل بگوید و حضوری نیابد بدل بجهد چند نوبت بگوید والحمد لله رب العالمین ملوان خواهد شد ترک کند و بدآنکه نادام که غلیبت و بخودی و لنسیت غریزان در ترقی پاشد فکر در حقائق اشاره دلوجه بجزئیات عین کفر است - مصیع :

با خودی کفر بے خودی دین است

بلکه فکر در اسما و صفات حق سخانه نباید کرد درین دم و اگر نیز می رسد آن لفی باید کردن به این طریقیا که گفته شد - اگر کسی بگوید که درین سورت لفی حق لازم می آید جواب می گوییم که حق را برای سعی لفی می توان گرد - چنانچه حضرت

خواجہ بزرگ قدس اللہ سرہ فرموده اند پس اگر فکر حق صرف باشد هر چند که
لئی کنی باید که زیادت شود زیرا کہ حق بہ لفی کس منفی نہ شود والازائل گرد دو نیز
مطلوب روحانیت این طالقہ علیہ توجہ پہنسختی است کہ بمرحد دادی حیرت و تما
تجملی اثار و اثرات است اور ادران مقام و بودتے کنی باید و فکر در اس امر و معاشران
شک نمیدت که ازان مرتبہ فرد ترست. دباید که گفتگو سے واکل و شرب و نہ
حالات آن غیبت جامعہ خود را الفیب العین خود سازد. و اور احاطه داده
و بصور تحریکی از حضرت جامعہ خود غافل نہ شود بلکہ ہمہ اشیاء را بلوس قرار
داند و سعی کند کہ آن را در ہمہ مشخصات و مستحبات مشاهدہ نماید تا بجا
رسد که خود را در ہمہ جیند و اشیاء را آزمیں ہمایں با کمال خود داند بلکہ ہمہ را
ابخواز خود باید - مصوّرخ:

بزو در دلش است جملہ نیک و بد

و در حالت سخنگشتن نیز باید که ازین مشاهدہ غافل نشود بلکہ گوشہ دل او بدار
سوے باشد داگر چہ ظاہرا و بھپڑا سے دیگر مشغول باشد رضا چنچہ فرموده اند است
از دروں سو آشنا رد از بروں بگلائی باش. این پنی زیارت دش کم می بود اند جہاں
دھر چند چمکت ہیئت باشد ماین شبست دے بھتر گرد و چون بھرتیہ بڑھنکہ آفری
سیاں دل وزبان تو اند کر دان و خلعت اور اچاب از حق نہ شود و حق چوابے رخوا
نگردد آن زمان تو اند که لصفت چذبه در دیگران لقرف کند و اجازت ارشاد

و دعوت خلق بحق آن کس را باشد که به این مرتبه رسد و باید که خود را از غصب
اند نگاپدارد که در را مدن غصب طرف باطن را از نور معنی آئی و خالی می سازد
اگر غصب واقع شود یا قصور دست دهد که دورتے قوی جاری شود و بر رشته
نبیت هم گردید یا ضعیف شود غسل بد آرد و اگر قوت مزانج و فاکند به آب سرد که
بسیار صفاتی دهد و الایه آب گرم و جامه پاک پوشیده در جای خالی دوست
بلکه دچند لذت بتوت نفس برکشید و خود را خالی سازد و بعد ازان همان
این متوجه شود و در ظاهر نیز پیش حضرت جامعه خود تفریغ کند و سلی لوجه نماید
و بدانکه این حقیقت جامعه منظاً هر مجبوع ذات و صفات حقیقت نه ازان که
حق سچانه احوال کرده بلکه بمنزله سورت هست در مرأة . پس این تفریغ به حقیقت
زد حق سچانه باشد . این لطیفه از اتفاقی معتبر که حضرت مولانا سعد الدین کاشف
قدس اللہ صرہ مرقوم گشت .

می فرمودند که هرگاه که موئے برتن تو بواسطہ حل متنی و متاز
نمی شود از پی آن موئے باید رفت .

می فرمودند که خدمت مولانا نظام الدین علیہ الرحمۃ می گفتند که
مکوت الفح است از کلام . زیرا که از هر سخنی حدیث النفس است . در صحبت
المی هرگز منقطع نمیست . مانع دریافت آن فیض حدیث النفس است . در صحبت
اولیا رالله دل خود را از حدیث النفس بگاه باید داشت . زیرا که گوشی هست

الشیان را که آن حدیث را به آن می شنوند مشوش وقت الشیان می شود
کسے که بطالعہ کتابی مشغول است اگر یکی از خارج سخن گوید مشوش وقت او می شود
بلکہ اگر مگسے بر روی ورق نشیند تشویش می یابد - جسے برسیل دوام تو جهش غول
بجانب حق سبحانہ فی دارند هر آئینہ حدیث النفس مشوش می شود الشیان
می گذارد که مشغولی کنند.

مولوی صی گفتند که روزے شیخ از من پرسیدند که ظلام حضرت گفته
وضع شے در غیر موضع - فرمودند که دل محل یا در دن حق است هرچه غیر حق است
در انجا نہند ظلم است . می گفتند که شیخ از من پرسیدند که ذکر کدام است گفته
”لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ“ فرمودند لحمدالذکر عبادت گفتم پس فرمایند . فرمودند که ذکر
آن است که بدایی که می توان داشت . وهم شیخ فرمودند که روزے در جبل می باشد
آورده و نیت نماز چینی می باید کرد که خدا یا پستم که می دانم اللہ اکبر
در معنی این سخن که بعضی اکابر گفته اند سُبْحَانَ مَنْ لَمْ يَعْلَمْ
الْحَقَّ سَبِيلٌ إِلَّا مَا لَعِنَ مَغْرُفَتِهِ - می فرمودند که عجز از معرفت
آن است که معلوم گردد که لَا يَعْرِفَ اللَّهُ إِلَّا اللَّهُ معنی معرفت مقتضی ترکیب
النسانی نیست . اپنے در ترکیب انسانی قائم است از معرفت ازان انسان نیست
لہ - پاک ہے وہ جس نے نہیں کیا مخلوق کے یہ کوئی راستہ مگر اپنی معرفت سے عاجزی
در ماذگی کا - اللہ کو اللہ ہی جانتے ہیں .

ملکہ النسان آئینہ شدہ ہست کہ درود سے صورتِ معرفتِ حق سمجھانہ، عکسِ انداختہ ہست۔ او چنین بغز منافی معرفتِ النسان نہیں۔ چنانچہ بعضے گمان برداہ اند کہ غرازِ معرفتِ جہل ہست دا یعنی باطل ہست۔

می فرمود ذلی حق سمجھانہ، غایبیت فرمودہ پیغام چند از سفارات بہندہ
شبہ کردا و دعده د دعید را براں متفرع گردانیدہ د کمال بند د جزو دراں
یست کہ غایت سعی بجاے می آرد و سگنگی و تمامی خود را درسلوک طریقہ مستقیمہ
مرف کر د خود را بجاے رساند کہ دا ند کہ اچھے اور احق سمجھانہ بہ آن منسوب
الحمدہ ازاں او نہیں۔ در لشی تھیں ایکن مردم اور ادد و دراز گردانیدہ اند
روزی ازا عزہ و مجلس حضرت الشیان پر مسید کہ اکا بہ سو فیہ قدر اللہ
اردا تم کفته وجودے بجز وجود حق و ہستی مطہق و بتوذیت و ظاہر از پرده منظہ
یکہ ہست بتا برین تحقیق مخالفت و منماز غلت اہل اسلام یا اہل کفر بولے علی پیٹ
حضرت الشیان با یعنی دوبیت مثنوی جواب آن غریز گفتند۔ مثنوی
چونکہ بے رنگی اسپر زنگ شد۔ موسی سے با موسی درجنگ شد
ہر ان بے رنگی رسی کان داشتی موسی د فرغون دارند آشتی
می فرمودند کہ واقفان سر قدر مسٹر کند ایتی بعد از علم یا یعنی
مجموع معدوم اند و ظاہر بصورت مجموع اد است بیا مودند چو آبے کہ در
انہار د جہاد اول ہست یعنی بعد ازان کہ دالست کہ ازان بساط بخ محیط اد است

اور الذتے ذوقی بر سیدن بہ ھل خود کے محیط ہست ھل شد و در راحت اقتاد نہیں
 چون بد لنسی کے ظلِ کیستی فارغی گر مردی و گر زلستی
 وقتیکہ ترک خود پرستی صیفر مودنہ میخوانند مصیع ہرچہ بین از دوست بین با دشمنا کا نہیں
 وقتیکہ بیانِ شرائعت میکر دند دا ذکر جہر منع می فرمودنہ خواندنہ مصیع : لغہ کہتے
 زن کے نزدیک سرت یار وقتیکہ بیانِ قابلیات میکر دند خواندنہ مصیر
 لبقد روزنه افتد بجا نہ لز مر. در بیان ضعفت ارادت طالبیان میخواند
 بیت : گوار باب دل رفند و شہر عشق شد خالی ہو جہاں پر میں تبر نیست کو مردی پو مولا
 در بیان این معنی کہ بسے کسان را بواسطہ التفات این طالثہ ذوق
 حصل شدہ و بہ انک ترک ادی آن ذوق نماند۔ بیت :
 بردہ بودی و دوات آمدہ بود چون تو کمزباختی کے چہ کند
 در بیان شکایت از قیدِ لشی می فرمودنہ کہ بر در مزار شیخ ابو
 فعال شاشی غیر الرحمہ نوشته دیدم کہ قطعہ :
 دانی چہ حکمت ہست کہ فرزند از پدر منت ندارد ار دہش رذ و شب و د
 یعنی درین جہاں کہ محل حادث ہست در محنتِ وجود لو آوردہ مر
 وقتیکہ بیان طریقہ رابطہ میکر دنایں ابیات از مٹوی خواندنہ ھٹنوی :
 آن یکے راروے او شد روے مہست وان یکے راروے او خود روی او مہست
 روے ہر یکے می نگر می دار پاس بو کہ گردی تو ز خدمت روشناس

— ۳۰ —

رسالہ مراتب سستہ

مولانا عبدالرحمن جامی رح

لِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَالْوُجُودُ الْأَعْيُنُ وَاحِدَةٌ هِيَ حَقِيقَةُ الْحُقُوقِ وَوُجُودٌ
وَهُوَ الْمَوْجُودُ وَالْمَشْهُودُ وَهُنْدِهُ الْحَقِيقَةُ الْوَاحِدَةُ لَهَا
صَرَاطٌ ظَهُورٌ وَبُرُوزٌ لَا تَنْهَا هِيَ أَبْدًا فِي التَّعْيَنِ وَلَكِنْ اثْنَانِ
مِثْلَهَا مَتَسْوِبَةٌ إِلَى الْحُقُوقِ سَبَّحَانَهُ وَرَتَاعَى وَقَالَتْ مَلْسُوبَةٌ إِلَى
الْكَوْنِ وَوَاحِدَةٌ هِيَ الْجَمَعَةُ بَيْنَهُمَا - الْمَرْتَبَةُ الْأُولَى مَرْتَبَةُ
الْغَيْبِ الْأَوَّلِ وَهُوَ التَّعْيَنُ الْأَوَّلُ وَيَعْنِي تَعْقُلُ الْحُقُوقِ سَبَّحَانَهُ
الْأَنْفُسُهُ بِنَفْسِهِ وَإِدْرَاكُهُ لَهَا مِنْ حَيْثُ تَعْيَنُهُ وَعَلَيْهِ دِهْنَا وَ
لَجْمِيعِ الصِّنْقَاتِ وَالْتَّعْيَنَاتِ وَالْمَاهِيَاتِ عَلَى السَّبِيلِ الْجَمِيعِ وَ
الْإِعْقَابِ - الْمَرْتَبَةُ الثَّانِيَةُ مَرْتَبَةُ الْغَيْبِ الْثَّانِي وَهُوَ التَّعْيَنُ

الثاني يعني تتحقق الاشياء و تميزها و ثبوتها في حضور علم
 الازل و ظهورها يعلم بها على وجه التفصيل والفرق لا
 لأنفسها ولا إلا مثال لها - المرة الثالثة مرتبة الارواح
 وهي مرتبة ظهور الاشياء الكونية البسيطة لانفسها
 لا مثال لها بحيث تكون الاارواح مدركة الا علياً منها
 التمييزات حقاً يفترها - المرة الرابعة مرتبة المثل
 وهي مرتبة وجود الاشياء الكونية المركبة البسيطة
 التي لا تقبل التبعيصن والتجزئي والا لتيارها والخرق -
 المرة الخامسة مرتبة الاجساد وهي مرتبة وجود
 الاشياء الكونية المركبة كعافية التي تقبل التبعيصن و
 التجزئي والا لتيارها والخرق - المرة السادسة هي المرة
 الجامعه يجمع الجميع المراقب وهي مرتبة الانسان .

فصل - بدان ارشدك السيد الشيرازي كه عالم ارواح وقسم آن
 قسم آنکه بعالم اجسام بوجه از دوچه تعلق ندارند باعتبار تدبیر و لصرف
 الشیان را کرد و بیان گویند - والشیان نیز دو قسم آنند که از عالم دنای
 پنج خبره دارند های موارف جلال الله و تفرّد و ای جمال الله پیار
 و تمجید والشیان را ملائکه ممیمه خوانند - و قسم دیگر آنند که اگرچه بعالم اجسام

تعلق ندارند و در شود قیومیه شدیدت و متاخراند. اما حجاب بدرگاه الوہیت و
و سالیط فیض ربویت اند والیشان را ملکه جبر و تیه خوانند و در صفت اول
الیشان روح غلطهم هست که اور اعقل اول میخواند و در صفت اثیرالیشان
روح القدس هست که اور اجبر می گویند و قسم دیگر آنند که بعد از احمد راحم اعلان
دارند باعتراف تدبیر و تصریف الیشان را ملکوت خوانند. و قسم دیگر آنند که در
ارضیات تصرف همکنند والیشان را ملکوت ادنی گویند. و ارواح ناری نیز از
ملکوت ادنی اند که الیشان را جن و شدیطان خوانند. و بعضی از الیشان قابل
تکیف اند و بعضی قبول کنده روزه و نهار اند و بعضی کافراند و بعضی نه - -

فائدہ - عالم مثال واسطه هست میان عالم ارداچ و عالم احساد و
جماعت از نیاز از عالم خیال خوانند. و آن را پیش محققان تفسیله هست
بعضی از آن هست که قوت تعلیل اسلامی درادرک آن شرط هست و آن را متصطل
گویند و بعض ازان هست که قوت تعلیل اسلامی درادرک آن شرط نیست
و آن را خیال متصطل می خوانند تجربه ارداچ و شخص اخلاقی و اعمال و ظاهر
معانی اپنے ملامه و شهو و ذوات مجرد درصورا پیش از جسمانی هم درین عالم بود
و ظهور زیری درصورت وحیه کلی و دیگر درین ملکه دشود خنزیر کلای اسلامه و
السلوک غاییه و دیگر انبیاء را دیوار هم درین عالم باشند و محظیین هست صورت ها
در آنها و چیزها سافی ظاهر می گرد و هر موجودے درین عالم مناسب

این عالم صورتے دارد و حکم وے شامل سہت جملہ مراتب را ازا فلکت د
ار کان و جہاد و نبات و حیوان و انسان و کو اکب و جن و شیطان۔ وَ
النُّقُوصُ إِلَّا لِسَانِيَةُ الْكَامِلَةِ أَيُعْنَى تَتَشَاءَلُونَ فِي هَذَا الْعَالَمِ
يَا شَكَالٍ غَيْرًا شَكَالَهُمْ الْحَسُوضَةُ وَهُمْ فِي دَارِ الْأَيَّامِ يَظْهَرُونَ
عَلَىٰ مَنْ يَرَوْنَ الظَّهَرُ عَلَيْهِمْ لِقَوْتٍ إِنْسَانٌ خَبِيرٌ مِّنَ الْأَمْدَانِ
وَبَعْدَ إِلَّا تَتَقَالِ إِلَى الْأَمْفَرَةِ يَزْدَادُ تَلْكُثَ الْقُوَّةِ إِلَّا تَفَاعِعُ
الْمَكَانِيْعَ الْبَدَرِيَّيِّ فَهُمْ لَا يَرَوْهُمْ إِمْسَامِيُّونَ يَا لَبَدَنَ لَا يَرَوْهُ

(ترجمہ: ونقوس انسان کہ کامل اندر صورت می کنند دین عالم پر
سوئے صورت ایشان کہ دیدہ می شود و ظاہر والیشان در حیات دنیا ظاہر
می کنند آن صورت را کسے کہ می تائید ٹھوڑا برآں کس براسے قوت برآمدہ
روج ایشان از بد نہما و پر نقل کردن روح بسوے آخوت زیادہ می شود.
این قوت براسے دور شدن مانع بد نی لیس این گردہ کہ از صورت بد می
شو نہ ایشان مسلمان انہ کہ ایشان نا ابدال گوئند۔

فائدہ۔ - إِعْلَمُ أَنَّ عَالَمَ الْمِثَالِ يُشَبِّهُ بِالْجُوَهِرِ الْمُبِينِ
فِي كُوئِنَهُ حَسُوضَهَا مِقْنَ ارْتَيَا وَبِالْجُوَهِرِ الْمُجَرَّدِ الْعُقْلِيِّ الْمُرْدَهَانِ
در بودن اددیدہ می شود و کوئی نہ طبقاً ای زارینا و کوئی نہ محسیم مُرکب مَادِیَ وَ
بِالْجُوَهِرِ الْمُجَرَّدِ عَقْلِیِّ لَاهَتَهُ بَرْزَخُ بَيْنِهِمَا وَكُلُّهُ مَا هُوَ

بَرْزَخٌ بَيْنَ الشَّيْءَيْنِ لَا يُدَانُ أَنْ تَكُونَ غَيْرُهُمَا وَلَهُ النِّسْبَةُ
بِكُلِّ مِنْهُمَا وَقَدْ صَرَحَ الشَّيْخُ فِي الْفُتُوْحَاتِ بِأَنَّ هَذَا الْبَرْزَخُ
غَيْرُ الْأَوَّلِ لِمَكَانٍ ظَهُورُهُ مَا فِي الْأَوَّلِ فِي الشَّهَادَةِ وَرَا هَذَا
رُجُوعٌ مَا فِي الْثَّانِي إِلَيْهَا فِي الْآخِرَةِ وَقَلِيلٌ مِنْهَا يُكَانُ شَهِيدًا
بِخَلَاقِ الْأَوَّلِ وَلِهَذَا يُشَاهِدُ كَثِيرًا مِنْهَا الْبَرْزَخُ وَأَوَّلُ فَيَعْلَمُ
مَا يَكُونُ فِي الْعَالَمِ مِنَ الْحَوَادِثِ وَلَا يَقْتُلُ رَعْلَى مَكَانًا شَفِيهِ أَخْوَاهُ
آنْ جِزْيَكَهُ دَاقَعٌ فِي شُورَدِ رَعْلَى يُبَيَّنُ بِهِ
الْمُؤْمِنِي إِلَّا لَأَقْطَابَ وَالْأَفْرَادَ .

فَاسْكَنْهُ عَالَمِ اعْبَادِهِ وَقُسْمُهُ - عَلَوَيَاتِ دِسْفَانِيَاتِ - امَامَيَاتِ
چُونْ خَشْ دَكْرَتِي دَكَوكَتِ دَنْلَاكَتِ باْنَفَاقِ اهْلِ كَشْفِ دَشْدَدِ - دَهْشَرِ دَ
كَرسِي طَبِيعِي اندَنَهُ عَنْصَرِي دَالْبَتَهُ قَابِلِ كُونِ وَفَسَادِ تَسْتَنِدِ پَهْلَيِ كَرسِي زَمِينِ شَبَتِ
هَسَتِ وَعَشِ سَقْفِ بَهْشَتِ چَنَانِكَهُ اَنَا شَارِتِ حَدِيثِ نَبِيِ دَلَالَتِ دَرَانِ
مُجِيدِ مَفْهُومِي گَرَددِ - اَمَا كَوكِبِ دِيكَرِ دَنْلَاكَ قَابِلِ كُونِ وَفَسَادِ وَخَرَقِ دَالْتَنِيَامِ
انَدِ - اَما سَقْلَيَاتِ چُونْ بِسَا اَبْطَعِ عَنْصَرِيَاتِ دَآتَارِ عَلَوِيِي مَانِدَآتَشِ دَبَادِ دَآبِ دَ
غَاكَتِ دَبِيقِ دَرَهَدِ دَابِرِ دَبَارَانِ دَمَرِكَباتِ چُونْ چَمَادِ دَمَباتِ دَحِيوَانِ دَالْنسَانِ
نَمَومِ دَخْصُوسِ دَرَادِ رَاكِبِ اَكْثَرِ آنْ مَشْتِكِ انَدِ - اَمَا حَقَّا يَلِوَهُكَوتِ بَزْخَوَسِ
دَابَارَانِ اَطْلَاعِ نَبُودِ اوْمَجَنِينِ غَوايَمِ دِيكَرِ كَهْ تَوابِعِ عَالَمِ اَجْسَامِ انَدِ چُونِ حَرَكَتِ وَ
سَكُونِ دَلْقَلِ دَخْفَتِ دَلَفَاتِ دَكَشَفَتِ دَلَوانِ دَاسِنَوارِ وَحَرَدَفِ دَاسِواتِ

وردات وعلوم ذاتها واصناف.

فصل - الحقيقة الا دُنْيَيَّةُ حَاضِرَةٌ لِجَمِيعِ الْمُظَاهِرِ
في كُلِّ الْمَرَاتِبِ فَإِنَّ الْمُرْتَبَةَ الْأُوَّلِيَّةُ أَعْنِي الْيَقِينِ الْأَوَّلِ يُوجَدُ
فِيهَا الْعِلْمُ بِالْمَنَادِتِ وَلَسَا مُؤْرِثًا صِفَاتِ وَالْتَّعِيَّنَاتِ وَالْإِثْبَاتِ
عَلَيْهَا جَمَارِيًّا غَيْرُ تَفْصِيلٍ - وَفِي الْمُرْتَبَةِ الثَّانِيَّةِ عَيْنُ الْيَقِينِ الثَّانِيِّ
يُوجَدُ فِيهَا الْعِلْمُ بِالْجَمِيعِ عَلَيْهَا تَفْعِيلًا - وَفِي الْمُرْتَبَةِ الْأَسْنَانِيَّةِ
يُوجَدُ بَعْضُهُ مَمْكُنٌ فِي هَذِهِ الْمَرَاتِبِ لَا شَيْءًا لِهَا عَلَيْهَا وَعَلَى مَعْنَى
أَحَدِيَّةِ الْجَمْعِيَّةِ الْكَمَالِيَّةِ الَّتِي لَا يَصُورُ الرِّيَادَةُ عَلَيْهِ مِنْ
جِبَاهَةِ التَّمَامِ وَالْكَمَالِ - فَظَاهِرٌ أَنَّ الصُّورَةَ الْكَمَالِيَّةَ الْأَنْعَمِيَّةَ
الظَّاهِرَةَ يُحَسِّبُ جَمِيعَ هُنْدِرَةَ الْمُظَاهِرِ وَالْمُسَاوِهِ لَا يُمْكِنُ
ظُهُورُهَا مِنْ مَيِّثَةٍ هِيَ كَذِيلُ الْأَيْقَنِ هَذِهِ الْمُظَاهِرِ وَالْمُشَهِّدِ
أَكْرَدْجَوْدْجَنْ سِحَانَةَ لِعَالَى مِرَاءَتِ اعْتِيَارِكَنْ ظَاهِرِرَدَسِ احْكَامِ دَآثَارِاعِيَانْ
إِسْتَنْدَاعِيَانْ قَائِمَهَا مَا شَمَتَ دَائِرَةُ الرُّوْجُودِ مِنْ مَيِّثَةُ هُنْدِرَ
وَجْهُرُ دُوكَمَا هُوَ شَانِ الْمِرَاءَتِ - وَأَكْرَدْجَانِ رَامِرَاتِ اعْتِيَارِكَنْ ظَاهِرِ
درَسِ اسْمَارِ وَصِفَاتِ وَشِيونَاتِ وَجَلِيلَاتِ دَجْوَهْسَتْ نَهْ دَجْوَهْ مِنْ مَيِّثَةُ
هُونِ وَجْنَوْدَ وَنَهْ اعْيَانُ كَمَا نَغَرَقْتَ مِنْ شَانِ الْمِرَاءَتِ - لَسْ دَجْوَهْ
حَقِيقَى دَاعِيَانِ ثَابِتَهُ هَرَدَدَازْلَلَ وَابْدَأَ دَرْمَتِيَّةَ لِطَوْنَ انْدَ وَظَاهِرِ احْكَامِ دَآثَارِ

اعیان اند با اعتبار اول اسماء و صفات و شیوه نات و تجلیات وجود حق بمحابه
و تعالیٰ به اعتبار ثانی۔

مکن زنگنیاے ادب ناکشیدہ رخت	داجب سجلوہ گاہ عیان نانہادہ گام
در حیرتم کہ این ہر نقش عجیب حلیت	بلوچ صورت آمدہ مشہود غائی عالم
ہر کیک نفقة لیک زمرأت اند گر	برداشتہ زجلوہ احکام خواش گام
بادہ نہان وجامن نہاں آمدہ پدید	درجام عکس بادہ و در بادہ ٹکب جام

رسالہ تحقیقہ مسلمہ

کے حضرت شیخ ابوسعید خزرویؒ کے حضرت پیر عبدالقادر جیلانیؒ

فرستادہ بود

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰالَمِينَ وَالْعَاقِبَةُ لِمَنْ تَعْلَمَ عَنِ الْكَوْنَاتِ
وَالْمَدَلَّا لِمَنْ عَلَى الْمُظْهَرِ الْأَتَمُّ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاللّٰهُ
أَجْمَعُّيْنُ۔ اہا بعد۔ می گوییں بندہ گنہگار محتاج یہ شفاعت نبی مختار صلی اللہ
علیہ وسلم شیخ محمد مبارک خزروی مشهور یہ ابوسعید بن شیخ علی معروف و فضل اللہ
خزروی علمی بن شیخ رضی الدین بن ابی خالد بن شیخ مهران ہوسی این قدر سیت
درستخانہ رہایت کے جمیع کردہ امام برائے فرزند نیک عبد القادر جیلانی تھا آئوں
شود برحقیقت۔ باہمہ یہ محسن فضل دکرم اوس بجا نہ وتعالیٰ و گردانیدم ثواب آئی
برائے روپ پاک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و ناصیحتہم اور ابہ بخونہ مسلمہ
یعنی فرستادہ شدہ یہ سوے بینا پہ ہمیز برصلی اللہ علیہ وسلم۔ رسول اللہ صلی

اللہ تعالیٰ را کہ بر سارند ثواب او بوے صلی اللہ علیہ وسلم کہ بحقیق او بر
ہر شے قادرست و با جابت لایق۔

بد اینیں اسے برادرانم سعادتمند کند شمسارا اللہ تعالیٰ و مارا کھن
سبحانہ امہ موسیٰ وجود و آن وجود را نیست شکل و نہ کرانہ و نہ اندازہ و با و تود
این ہمہ ظوری کند و تحملی می ناید یہ شکل و کرانہ و تغیر بخی شوواز ایچے اپر وی
از مدد کرانہ و شخص بلکہ در حال ہمچنان ہست کہ بزاد از ازل۔ و وجود یہ کہ ہست
و ایسا دم مغلق و متعدد و این وجود حقیقت جم جم وجودات در باطن آن و میں
کامنات تاکہ یک زنہ نہ نیست از آن وجود آن زبوز کمبینی حقیق و حسن
نیست کہ این ازہاری مصادریہ اند و موجود نیستند خاص پس یہ این بنی
اطلاق کردہ بخی شوهر ذات حق سبحانہ و تعالیٰ کہ موجود ہست در خارج تمایز
عن ذلک علوساً کبیراً بلکہ مراد من یہ این وجود حقیقی ہست متفقہ یعنی
یعنی وجود آن حقیقت بذاته ہست وجود و یک موجودات بہ آن حقیقت ہست
و حقیقی ہست نیز آن حقیقت در خاص و آنکہ آن وجود از حقیقت کہ نہ منکشہ
نمی شود بلکہ ہمیں و در بخی یا بدادراعقل و نہ در بخی و نہ حسنه و در بخی آید در
قیا۔ پچھہ این ہمہ حداث اند و حداث در بخی یا بد اگر حداث را ذات و
حصافت او سبحانہ ازین بلند ہست بلندی بزرگ دہر کسے کہ ارادہ کند معرفت
خدا سے تعالیٰ را بہ این وجہ یعنی برادر و عن دو ہم ذہنی کند درین پس ہجتیق

نیان کرد وقت خود را دپه تحقیق برآسے این وجود مراتب بسیار بہت مرتبه اولی
مرتبه لا تعلیم است و مرتبه اطلاق و مرتبه ذات صرف لیکن نہ به این معنی که مقید
است به قید اطلاق یا مفهوم سلیمانی برآسے ذات او ثابت است درین مرتبه
بلکه به این معنی که آن وجود درین مرتبه منزه از نسبت جمیع لغوت و جمیع صفات
است دپاک است از همه قیدها تاکه از قید اطلاق هم و این مرتبه نامیده شود
به مرتبه احمدیت و این مرتبه کنه ذات حق بیجانه است و نسبت بالا از اد
مرتبه دیگر بلکه همه مراتب زیر است و مرتبه ثانی مرتبه العین اول است و آن
محبار است از علم او بیجانه تعالی به ذات خود و صفات خود و به جمیع موجودات
بر طلاق اجمال بد و امیاز لعین از بعض و این مرتبه نامیده شود به دلیل
و تحقیقت محمدیه صلی اللہ علیہ وسلم که مظہر این مرتبه محمد است صلی اللہ علیہ وسلم
و مرتبه سعیوی در عین ثانی است و آن عبارت است از علم او تعالی بذات و
صفات خود و به جمیع موجودات بویه تفصیل و بوجه امیاز لعین از بعض دیگر
و این مرتبه نامیده به دلیل و تحقیقت النبی که مظہر این مرتبه
النسان کامل است - و مرتبه سچارم مرتبه اراده است و آن عبارت است از
اشیاء کونیه بسیار که ترکیب دروی نیست که ظاهرا شوند بر ذات خود و بر
امثال خود - و مرتبه پنجم مرتبه عالم مشابه است و آن عبارت است از اشیاء کونیه
لطیفه که قبول تجزی و تبعیض و خرق والتحاهم نمی کنند - مرتبه ششم مرتبه عالم حباب

و آن عبارت هست از اشاره کوتاه که تأثیر نجاشی و پیغمبر می گذارد - و مرتبه هفتم
جامع است برای همه مراتب مذکوره خواه حسبه این یا مشد خواه نوزدهمی و این بجزی
آخرین هست که انسان باشد - و این هفت هست مرتبه اولی مرتبه لطیون است
و شش باقی مراتب لطیور کلی و مرتبه هفتمی و قسمی که عروج گند ظاهری شود در ورود
همه مراتب مذکوره بروجهه اکمل بود لطیور آنها در پیغمبر ما صلی اللہ علیہ وسلم - و برآ
امیں سببی بود ختم پیغمبران داسما رسه مرتبه الہی اطلاق کرد که بمنی شود برچوار
مرتبه کوتایه خلقیه و همچنان چاگز نسبت اطلاق مرتب کوتایه بر مراد پیغمبر ایضاً
برای این وجود دو کمال است کمال ذاتی و کمال صفاتی و اسمائی - اما کمال
ذاتی - پس عبارت هست از لامر او تعلیمی بر نفس خود بالنفس خود در انسان خود
برای نفس خود بے اعتبار غیر وغیرت و غفار و پی پردازی مطلق لازم است
برای این کمال - و این کمال مشابه اوس است بیانه ول تعالی در نفس خود
به شیوه شیوه داعتبارات کوتایه والهی ام احکام و لوازم و مقتضای است
آنها بروجهه کلی اجمالی برای من درین زمان آنها در لطیون -

دو عدالت ذات پاک ناخدا نهاد بودن همه اعداء در این راه آنها
و درین مرتبه بسیار آن ناگایید شده است - اللہ تعالی غنی مطلوب بپیغمبر ایضاً اللہ
 تعالی به این مشابهه مستغنى است از لامر بر ووجه تفصیل واور اینا جنت شریعت
به مشابهه عالم دانچه در ورست که مشابهه جمیع موجودات شامل نیست -

براءے اول تعالیٰ در ذات اور اے مندرج بودن کل در بیون وحدت
 واين مشاہدہ شهود علی و شہود مفصل در محل و شہود کثیر در واحد و شہود نخل
 مع شاخہ در خستہ ترما است۔ اما کمال اسمائے پس عبارت ہست از نمود
 اول تعالیٰ و شہود ذات اور تعینات خارجیہ کہ عالم و اپنے در وست واين
 علی وجود ہست چوں شہود محل در مفصل و واحد در کثیر و خستہ رخوا
 در نخلین۔ واين کمال اسمائی موقوف ہست بروجود عالم زیرا کہ اين شہود
 حاصل نہی شود الاظہر اس بحانہ تعالیٰ ابر و بجهہ یقین واين وجود حاصل
 نہ کرده ہست در موجودات و نہ متحدا شدہ ہست به آن کہ حلول و اتحاد را الاب
 است از دو وجود تا حلول کند یکے در دیگرے یا متحدا شود بوسے وجود
 یکے ہست تعدد در وسے ہرگز نسبت و تعدد کے کہ ہست در صفات چنانچہ
 ذوق وجود ان عارفان پدان گواہی ہی دهد و بندگی و تکلیف و راحت و
 عذاب و احتیاج ہمہ راجح ہست لبسوے تعینات واين وجود به اعیان
 مرتبہ اطلاق منزہ ہست ازین اشیاء۔ واين وجود محیط ہست به جمیع موجود
 مانند احاطہ ملزم آن و مانند احاطہ موصوف به صفات نہ خوا
 د مانند احاطہ ظرف په مظروف و نہ احاطہ کل بجز تعالیٰ اللہ عن ذالک
 علواً کبیراً۔ و چنانچہ اين وجود به اعتبار اطلاق محض ساری ہست در ذات
 ہمہ موجودات به حیثیت کہ آن وجود در آن ذات ہیں فوات ہست

چنانچہ بودند ذوات مذکوره قبل از ظهور به آن وجود عین آن وجود سمجھیان
 صفات کامله آن وجود به اعتبار کلیه و اطلاق خود ساری هستند در جمیع صفات
 جمیع موجودات په چشمیت که هستند آن صفات کامله در چشم صفات موجودات
 عین صفات ایشان چنانچه بودند صفات موجودات پیش از ظهور در آن
 صفات عین آن صفات - و عالم به جمیع اجزاء نواداعراض است و معرفت
 آمان وجود است دعالم سه موطن است - یکی تعین اول و نامیده شود دعالم -
 درین مرتبه شیون الٰی - و موطن ثانی تعین ثالث است دنامیده شود درین موطن
 اعیان ثانیه - و موطن ثالث تعین خارجی است و نامیده شود درین موطن اعیان
 خارجیه داعیان ثانیه نه شمیده است بوسے وجود وسایع آثار آن پنج چیز طاہر
 نیست و دریافتہ شده در هر شے آمان وجود است و بواسطه او آن شے مذک
 است چون لوزینه سیت سارا لوان و اشکال که بواسطه نور مدرک می شوند و
 بسبب دوام شدت ظور وجود نمی دانند این ادراک را مگر خواص - و قرب
 و قسم است قرب نوافل و قرب فرائض - اما قرب نوافل پس زدال صفات لشریه
 است و ظهور صفات اول تعلق با بر بندگی به این ظور که درین مرتبه زندگی
 کند و میراند با ذین او تعالی و می شنود دمی بینید از جمیع جمیع خود را از گوش
 و چشم فقط و سمجھیان می شنود از ابعید دمی بینید مبنرات را از ابعید و درین قیاس
 همه صفات - و این است معنی فکرے بندگی در صفات الٰی داین شرط نوافل است

اما قریب فرالضن پس فنا کے بندہ است تماًماً از شعورِ جمیع موجودات تاکہ از
شعورِ خود ہم بحیثیت کہ باقی کئی ماند در ذات اور مگر وجود حق سچانہ، و این است
معنی بقول کے بندہ بذات اول تعالیٰ و این ثمہ فرالضن است۔ و بعضی از قائلین
بوجحدت وجودی دانند کہ حق سچانہ، حقیقت و باطن جمیع موجودات است لعلم لغین
لیکن مشاهدہ کئی کتنہ حق سچانہ را در خلق۔ و بعضی از اشیان آنامند کہ مشاہدہ
می کتنہ حق سچانہ را در خلق مشاهدہ جلی دایں مرتبہ اولی است و بعضی از
الشیان مشاهدہ می کتنہ حق را در خلق و خلق در حق بحیثیت کہ مانع کئی اشیان
مشاهدہ حق در خلق و نہ بالعكس۔ و این مرتبہ اعلیٰ است از دو مرتبہ سایقہ
دایں مرتبہ انبیاء رہت و ہم بمرتبہ اقطاب یہ متابعت انبیاء علیہم السلام
و عوال است حصول مرتبہ در میانہ ازین سه مراتب برائے کسی مخالف شریعت
بالشد پھر نام است مرتبہ اعلیٰ را و جمیع موجودات از حیثیت وجود علیٰ حق سچانہ
تعالیٰ است دا ان حیثیت لغین غیر اور پس غیریت اعتباری است دا ز روئے
حقیقت پس یہ نہ لف حق سچانہ تعالیٰ است و مثال اول جباب و موج و کوزہ
و برق است۔ پس اینہا فی الحقيقة ہمہ عین آب اند و از جہت لغین غیر آب
دلائل وحدت وجود از قرآن و حدیث واقوال بزرگان بسیار است و در
موضع خود مذکور۔

وصیت: اے طالبِ رازہ اگر خواہی وصولی پاولد تعالیٰ پس

لازم گیر متابعت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم اولًا و قولًا و فعلًا ظاہرًا و باطنًا۔ بعد ازان کن مراقبہ وحدت وجود ثانیاً۔ واد آن ہست کہ نگهداری معنی کلمہ طبیہ بغیر شرط وضنو و اگر وضنو باشد پس بہتر ہست و بغیر تخصیص وقت و بغیر ملاحظہ دعم بوقت دخول و خروج دم و بغیر ملاحظہ حروف کلمہ طبیہ بلکہ محوظ دارد معنی آن را فقط درہمہ حال استادہ و نشستہ و روندہ و خفتہ و حرکت کن دارا مکان لوشان و خوران۔ و طریق مراقبہ آن ہست کہ فنا کنی اول راتیت حقیقت خود بہ این معنی کہ نیاشد حقیقت و باطن تو غیر اشہد تعالیٰ تاکہ تعالیٰ پھر آئیت و حقیقت باقی نہاند و این معنی لا الہ اہست۔ ثانیاً ثابت کن حق بمحانہ و تعالیٰ را در باطن خود۔ و این عین معنی الا اللہ اہست۔ پس اگر کوئی چون وجود یکے ہست پس کدام چیز را نقی کنم و کدام را اثبات پس می گویم نقی کن و ہم خیریت و دوئی را کہ در خلق ناشی شده ہست در باطن تو کہ آن وہم باطل ہست و ثابت کن حق بمحانہ تعالیٰ را در باطن خود۔ اے طالب حق چون غالب شود حال بر تو پس قادر خواہی شد بر نقی اثیرت و ہمی خود بلکہ باقی نہیں ماند در تو مگر اثبات حق بمحانہ، بهفضل خدا روزی دیده مارا و شمارا اللہ تعالیٰ این مقام بحرمت نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام۔ آمین یار الیالیں!

اَلَا يَا سَائِكَنَ الْقَصْبُو الْمُعْدَلُ^۱ سَتَدُّ فِنْ عَنْ قَرِيبٍ فِي التُّرَابِ
لَهُ مُلْكٌ يُبَادِي كُلَّ يَوْمٍ^۲ لَدُّهُ الْمُؤْدِتِ وَابْنُو الْخَرَابِ

يَلْوُحُ الْخَطُّ فِي الْقُرُطَامِ هُرَا وَكَاتِبُهُ رَمِيَا فِي التُّرَابِ
 أَكْمَدُ اللَّهُ كَمَّ لَأْلَى آيَادِ الرَّفِيقِ وَمَعَانِي دُفَارِمَتْ تَابِدَارِ اسْرَارِ خَدَادَانِ
 گل و ریحان طریقت را چنے و شناسند گان حقیقت را انجمنے مشتمل برحق اُن
 مفصله و محبله اعني ترجمہ فارسی "تحفہ مرسلہ من تواریخ افکار عالم نسل و فضل
 جلیل مولوی لوز محمد صاحب به فرمائیں محب احب چناب
 قریشی غلام بنی صاحب از قلم شکسته رقم احقاق العباد فضل احمد وزیر آزادی
 کہ پیا آدری او امیر زرگان راصلاح کوئین پندار دستیار تنخ پانزدهم ماه
 ربیع الثانی ۱۲۹۷ھ ہجریہ بمقام شاہ پور صورت اختتام یافت.
 "سلام"

لوضیح مصطلحات صوفیہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

پہ تحقیق خواجہ محمد پارسا علیہ الرحمہ کے بیک واسطہ (حضرت علاء الدین عطاء)
 حضرت بہار الدین نقشبند بہست

لہ یہ رسالہ برادر محترم پیر سید الحمید صاحب جالندھری سے حاصل کیا تھا۔ جسی بخش
 لاپریزی پڑنے میں بھی دیکھا تھا۔ اور گو کہ راقم کی کتاب علمی لفظ میں وہ شائع ہو چکا ہے لیکن
 یہاں متعلقہ رسائل کے ساتھ دوبارہ شایع کرنا مناسب معلوم ہوا۔

حروف الالف

امّتازِ حجایات و جمالیات را گویند۔ اجازت ادب و استیلارے الٰی
جل شانہ را گویند۔ آشنا نئی تعلق و قیقه ربو بیت بود کہ باہمہ مخلوقات پر برترتہ ہست
چون تعلق خالیت کی خلو قدریت۔ ایمان مقدارِ النس را گویند تھرست حق سبحانہ، اسلام
اوالمطابعہت را گویند بانبیا علیہم السلام ابر جا بے را گویند کہ مالع سبب حصول شد۔
انگشت صفت احوالہ را گویند۔ آزادی مقامِ محظوظات عاشق را گویند

حروف الیاء موحدہ

پُست تکمیل شاہدِ سنبی را گویند کہ بر صفتے ماوراء سفات دیگر بر دل سالک
ذرا ہر شود و ہم مظلوبُ خذب کویند۔ بیمهٴ یہ دی طلب بین حق را گویند بیہو شی متعال
ملک را گویند کہ تو سفات بہت۔ بیگانگی استغنا ی عالم ربو بیت را گویند کہ پیغ متقتضی
نہست و پیغ وجہہ شاہدت ممتازت ندارد بیباکان و قایع طلاق را گویند باراں نزول
رست را گویند بناء گوش و قیقه محبوب را گویند۔ باز و صفت شریت را گویند۔
بہتانگ مقامِ تکا بیت را گویند۔ بیداری ہالم گورا گویند۔

حروف الیاء فارسی

پیرِ معان و پیرِ خرابات۔ کمال و میں را گویند۔ ۵۔
ہر کو کہ خرابات نہ شد بے دین ہست زیرا کہ خرابات اس دل دین نہست
از خرابات خراب شدن سفاتِ اشریت باشد و فائز شد رہ و بود سماں و باقی آمدن

بر و حانی در اشتعه لور ذات که صول دین از بر لے آبادانیست که تا این خرابی دست
ن دید و حقیقت آن ظاهر و پیدانه شود و آنچه در گوهر آدمی پنهان گفته اند در خرابی پیدا
شود، آنکاه او بحقیقت خود بینا گرد و شرح دراز هست ولائق هرگونه فهم نباشد و
گردیده که این معنی ندانند و حدیریت زلف دل رسمم مشوند برای شان انگار گشته و
از آغاز اینها بجهز بودند و ندانند که عالم معنی لطیف هست و وجود روحانی مادا
از صورت مجرد بنا شد به ادرأک لهری مارا هن تو اند رفت. و بجز اقتصاد مسحی
هر معنی را صورت خاص یا بد که برد و قایم باشد و مفهوم شود و مثال عدینه در عالم
کوئی ازین بیل دان لیکن ازین بجهت عارفان هر معنی را بصورتی بازنمودند و از
هر سورتی معنی خاص خواستند بدین طلاق مثلًا محبوب گویند و مراد از حق خواسته
و حق که مستغنى دارد اور از دستی مطلق. پرداز که موالخ را گویند که میان شمع
و عشق بود از لوازم طلاق نه از جهت و عاشق را در عشق در بازد. پیچ
زلف اشغال الی جل شنازه را گویند. پیام ادام و لوزابی را گویند. پاکبار
تو بجهز خاص را گویند. **حروف العالی فو قافی**

قرس امر از هر در و حانیست که صفات ذمیه و فس اماره او مبدل بصفات
جمیعه شده باشد و دقائی حقائق را نیز گویند. قرس ابجچه واردی را گویند. قلس
غوردادن عشق و عشق را گویند. توانانی صفت فاعل محترمی هست. توانگری جمیع صفات
کمال بود. تاخته شان او و الامر الی را گویند. قرك قاز خذیه الی را گویند که

سالک مجاہدہ و رنج بسیار می کشد و کشاد کنی یا بد ناگاہ جذبہ الی جل شانہ درسہ
و اور ایم قصود رساند۔ قاراج سلیپ اختیار سالک را گویند۔ توبہ بازگشتن از
حیرناقص و نازل را گویند۔ قرآنہ آئین محبت را گویند۔ قاب الواری ذات را گویند

(حرف الثاء مثلثہ یافتہ نشد)

حروف الحجیم تازی

حلال انہار استغناے می شوق ہست از عشق عاشق و آن دلیل نفی وجود
غزوہ عاشق بود و انہار بے چارگی اولیقاے نہور عاشق ہست چنانکہ عاشق رائیں
حامل شود کہ اوست۔ جفا پوشانیدن دل سالک را گویند از معارف و مشاهدات
کہ اور ایدانہا تربیت کردہ اند۔ جھور بازداشت سالک بود از پیر عوچ جنگ
امتحانات الی جل شانہ را گویند۔ جاذان صفت قیومی را گویند کہ قیام جملہ موجودا
با اوست کہ اگر آن دقیقه پیوستہ به موجودات نبودے پسچ بزرگ و وجود ایقانیا قتے۔

جال فرا صفت لقا را گویند کہ الک ازان صفت باقی ابدی گردد۔ جرعہ
اسرار مقدمات را گویند کہ درسلوک از سالک پوشیدہ مانده بود۔ جام احوال را گویند

جلیس عالم طبعی را گویند۔ حروف الحجیم بی

چشم وابرو جمال نہایتی باشد کہ بر دل سالک وارد شود۔ چشم
پر خمار شرم کردن راست از سالک لیکن کشفت آن احوال نزد اہل کمال ظاہر
چشم قرک پر مرابت عالیہ را گویند کہ اہل کمال آنرا پوشیده دارت و خرد لے

سچانه، برآن اطلاع نباشد. چشم قست هر را کویند بر تقدیر که از سالک در وجود آید چهره لگون تجلیات را کویند که در غیر ماده بود در خواب یاد رحالت بی خودی و بیداری. چوگان تقدیر احکام را کویند لذت باش در راه عاشق.

حروف الحاء حطيّ

حسن جمعیت کمالات را کویند در یک ذات دآن بجز حق را نباشد. حبیب موافق را کویند که عاشق را از معشوق بازدارد بنوع ازاله از معامله عاشق. حبیل الملیئین عبارت از دست آور نویت که کلام ربانی باشد. حضور مقام وحدت را کویند. حج سلوک اللہ را کویند. حلادت ظهور الزوار را کویند که از راه مشاهده حاصل آید مجرداً از ماده.

حروف الخاء

خمار و جاده فروش پیر و مرشد را کویند. خشم ظور صفات قهر را کویند. خم موقت را کویند. خم زلف اسرار را کویند. خحانه عالم تجلیات را کویند که عالم قلب هست. خرابات خرابی عالم لشیت هست خال سیاه عالم نیستی را کویند. خط سیاه عالم غیب را کویند. خط سبز عالم بر زخ را کویند. خواب قنای اختیاری را کویند.

حروف الدال مهمله

دیر و خرابات عالم معنی و باطن عارف را کویند که کامل باشد.

دوسلتی سبقت محبتِ الہی را گویند بر محبتِ مالک۔ دلیل کو اطلاعِ الہی را گویند بر جمیع احوالِ مالک از خیر و شر۔ دین اختقادے را گویند کہ از عالمِ کلم لفظِ سر کو د بود دقت طلبِ مشوق را گویند دلدار صفت پامٹی را گویند۔ دل کشنا صفتِ فتاحی را گویند۔ دھان کو حیک صفتِ قنفی را گویند۔ دست صفتِ قدرت را گویند۔ دیوانگی مغلوبیتِ عاشق را گویند (جو وابدِ عجمیہ یا فتنہ شد)

حروفِ الراءِ مہملہ

روزِ شناجع شبِ عالم غلبی عمر را گویند۔ عالم جبروت را نیز گویند و اپن عالمِ خلیست ہے میاں عالمِ خلق و عالمِ ربوہ بھی ہے۔ روحِ جدیاتے را گویند کہ در مادہ بود۔

حروفِ الزاءِ چھسہ

زکوٰۃ تُک ایثار را گوین۔ یا بیار علیمِ اسلام۔ زناز مکبھی و مکری ملائی ماش در راهِ دین و متابعتِ راہِ حقیقی۔ زلف غیبتِ ہمیت را گویند کہ کسے را بد در راہِ ثبیت۔ زندگی۔ قبول طاعت و قبولِ اقبال مجبوریت را گویند۔ زر ریاست و مجاہدہ را گویند۔

حروفِ السینِ مہملہ

ساخت و پیمانہ چیزے را گویند کہ در ورن شاہدہ الزار، مدن کئند۔ وادرائِ معنی نمایند۔ ساقی و مطریب فیض، ساندگہ ان و تر غیب کئند کان گویند کہ مکشافتِ موز و بیانِ دلماسے خارفان را نمور دارند۔ سلطانی

جزیان اعمال و احوال را گویند بر عاشق چنانکه حکم واردات الی جل شانه بود و
امیدوارد از خود اجاری کردن بود بر سالک - ساقی صورت مثاب جمالیه را گویند
سماع محلیں انس را گویند. محقق شیرین اشارات الی جل شانه را گویند با بنی
 بواسطه دی و با ولیا بواسطه الامام - سیدب نفع مشاهده را گویند که از مطلعه
جمال خیزد - ساعد صفت وقت را گویند - سلام درود محمدی را گویند -
سعادت خواندن از لی را گویند - سیم لصیفیه ظاہر و باطن را گویند سوی
علاقه را گویند بعالم حقیقت و مقام جمع اول و اکنون در حالت ترقه افتاده .

حروف لشین معجمہ

شکل وجودستی حق را گویند - شیوه اندک جذبه را گویند در بعضی
احوال که گاه بود و گاه نبود - شوخت کثرت التفات را گویند به ظهار صور افعال
شوایب خاص علیش مزوج را گویند که مقارن عبودیت بود شوایب خانه
عالیم ملکوت را گویند شمع تورانیه لوز و ازار را گویند - شب قدر بقا
سالک را گویند در عین استهلاک به وجود حقیقی - شب یلد ازوار را گویند که
سواد غلطهم است - شقاوت را زدن از لی را گویند .

حروف الصاد محمله

صلح قبول اعمال عبارات را گویند صوابی مقام را گویند .

(حروف الصاد معجمہ یافت نشد)

حروف الطاء وهم مملة

طآمات معاشر فرآگویند که در آوان سلوک بر دل سالک گز کند۔
طرب النس با این بسیانه باشد و سرور دل در آن عیش مدام حسنور است با حق
بسیانه تعالیٰ۔ (حروف الطاء معجمہ ثیمت)

حروف العین وهم مملة

عاشق شیفتہ جمال و جلایر انی را گویند بعد از طلب او بسیانه بحد تام
از آن روئے که سختی دوستی و سی و سی باشد ولیں. عید مقام جمع را گویند علفت
ثمرات و آرزوه لفظ را گویند.

حروف العدن وهم مملة

غمزه و بوسه فیض و بذبیه باش را گویند که نیست به سالک واقع شود.
غاریت جذبه الی جل شانه را گویند که بے وامسط بدال رسار که بیمیر کس و
اعمال مقدم باشد و سالک متغیر آن بود اگرچه ادامر و اعمال بر و جاری باشد
غیسکار اثر صفت رحمانی را گویند که عزم و اثر دارد که بیت آنها موجود است.
شمکله مستوران را گویند.

حروف الف ر

فریب استدایج الی را گویند فرآق نیست را گویند از مقام داشت
فقیری عدم اختیار را گویند.

حروف القاف

قلآش و قلند را ہل تک و مجرد را گویند کہ از مقام لذتِ نفسانی گذشت
پاشد۔ قوتِ غذاے عاشق بودا ز دریافتِ جمالِ قدم کہ ا دراک ہیچ کس
بدان محیطِ نشوو قید استوا استیلاے الی را گویند قاہت بیزاری پرستش
را گویند کہ ہیچ کس نا بجز از خداے سمجھانہ، سزاوار منیت۔

حروف الکاف تازی

کمال انہار کمال معاشقہ هست جہتِ ترغیب و طلبِ عاشق۔ کیتھے
سلطِ صفاتِ قهر را گویند کلیسا۔ عالمِ حیوانی را گویند۔ کعیہ مقام و صلت
را گویند۔ کلبہ احزان یہ رانِ محبوب را گویند۔ کباب پروش دل را
گویند در تخلیاہ صوری۔ کفر ظلمت عالمِ تفرقہ را گویند۔

حروف الکاف فارسی

کبر و کافر بچہ یکنگی در عالم وحدت پاشد کہ تمامی روے دل
از مسوی اللہ تاخته در سواد شستی جاگر فته پاشد۔ گیسو۔ ہلیقِ لدب را گویند
بعالمِ ہوبت گوہر معانی صفات و اسماء الہی را گویند

حروف اللام

لطفت تربیتِ معاشق را بر فن و مواسات تاقوت تا پ
آن جمال اور ایکمال حاصل آید۔ کلب کلامِ معاشق را گویند۔ لیکن علی بطبون کلام

معشوق را گویند. لب شکرین کلام منزل را گویند که بسیار را بے وہم
ملگ حاصل ہست اولیار را بتفہم باطن لب پیشون کلام بے دامن را گویند۔

حروف الہیم

میخانہ مراد از باطن عارف کامل باشد که دراں باطن مشوق و ذوق
و معارف الہی بسیار پاشد. میکد کہ قدم مناجات را گویند۔ صحبوت
و صائم حقیقت روحیہ را گویند و ظہور تجلی صورت سفافی۔ مست و شیدا
اہل چذریہ و شوق را گویند۔ مے ذوق بود کہ از دل سالک برآید و اداخوش
وقت گرداند ملاحت بے نهایت. کلام الہی را گویند کہ پیش کس بدان نہ رسد.
مهربانی صفتِ ربوبیت را گویند. موے ظاہر ہوت را گویند لعنتی وجود
را خدہ سمجھ را ... (؟) بمعرفت وجود علم حاصل ہست. مشاهده تجلی را گویند.
مطرب آگاہ کتنہ را گویند. صرأت تجلیات را گویند از معانی لوزی صوری
و تجلی به ذوق مختی گردد. (و هو البقاء مع اللہ سبحانہ) ماہ روے.
تجلیات صوری را گویند کہ سالک را برکیفیات آن اطلاع واقع می شود میلان
مقامِ شہود را گویند. مست خراب استغراق عاشق بود در عشق محظوظ۔

حروف النون

نقاب موائع را گویند کہ عاشق را از مشوق بازدارد حکم ارادہ مشوق که
عاشق را ہنوز اسقعداً تجلی دست نہ دادہ نقّل کشف معانی را گویند۔ نور دز

مقام تفرقہ را گویند۔ قاقوس یاد کر و مقام تفرقہ را گویند۔ لسیم و باد۔ زور و غنایت را گویند۔ ظالہ بن اجابت عاشق را گویند پر معشوق۔

حروف الواو

وصل مقام و حدت را گویند۔ و فاعنایت از لی را گویند که داسطہ عمل خیزد۔

حروف الہار و یلے ستحتانی

محزان۔ التفاتے غیر را گویند۔ یار و دلدار عالم شود را گویند۔ یاری صفت لفڑت الہی را گویند کہ ضروری کافہ موجودات ہست و پیچہ اسم موافق ترازیں اسم نسبت مرسالک را۔ و عارف زیرک نہ این حمدہ کفایت باشد کہ در ہر عبارتے لوازم معانی را چکونہ رعایت پایید کر د۔